

NIEUWSBLAD

Historische Vereniging

Jaargang 22 | nummer 4 | december 2011

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

G.W. Groenendijk De Geer 7a 4233 HX Ameide tel. 0183-601886

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Leden:

C. van Gelderen Prinsengracht 43 4233 ET Ameide tel. 0183-602198

D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

A. Terlouw-vd Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

J. Verwolf Paramasiebaan 4b 4233 EX Ameide tel. 0183-601749

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, C. Rijnhout, G. Streefkerk en P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

J.D.C. Laroo hv@laroo.net

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn@hetnet.nl

G.W. Groenendijk gert.groenendijk@planet.nl

A. Tukker a.tukker74@hetnet.nl

P. Will p.will@hetnet.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €15,- per jaar, over te maken op bankrekening-nummer 301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Inhoud december 2011

- 3 Verenigingsnieuws
- 3 Grote drukte tijdens Open Monumentendag 2011
- 3 Ledenbestand vertoont ongekende groei
- 4 Uitslag raadspel Paardenmarkt
- 4 Een interessant boek!
- 4 Tentoonstelling in het Fotomuseum Den Haag 15 oktober t/m 15 januari 2012
- 5 Dr. Frans Felix Blok (1913-2007), classicus en musicus
- 9 De baksteenfabricatie in Ameide en Tienhoven
- 12 Enkele grepen uit de geschiedenis van de Ambachtsheerlijkheid Tienhoven
- 25 Het patrocinium van de Nederlands Hervormde kerk in Tienhoven
- 27 De geschiedenis van Zwarte Piet
- 30 Het Sint-Nicolaasfeest van Jan Steen
- 32 Sint Nicolaas en Spanje, Italië en Turkije
- 34 “De Sint-Nicolaasavond” gedicht door P.A. de Génestet
- 36 De waarheid omtrent Sinterklaas
- 38 De ware Sinterklaas
- 40 Heren en Vrouwen van Ameide, Tienhoven en Herlaer
- 48 Historische plaatjes met een praatje

Van de redactie

Het heerlijk avondje komt er aan. Dat was voor de redactie aanleiding aandacht te besteden aan de goedheiligman en zijn trouwe knecht.

Dr. H.J. Kok bespreekt het patrocinium van de Nederlands Hervormde kerk in Tienhoven.

Hans van den Heuvel duikt met een tweetal artikelen in het verleden van Ameide en Tienhoven. Ook bespreekt hij leven en werk van Dr. Frans Felix Blok (1913-2007).

Grote drukte tijdens Open Monumentendag 2011

De anders zo rustige Dam bood op zaterdag 10 september van dit jaar (Open Monumentendag) een ongewone aanblik. Dit deel van het oude centrum was met toestemming van het gemeentebestuur van Zederik autovrij gemaakt. De vrijgekomen ruimte was benut voor de inrichting van een groot terras, waarop muziek ten gehore werd gebracht. Verder waren verscheidene monumentale panden op de Dam en in de Voorstraat en de Fransestraat opengesteld voor het publiek en werden daar werken tentoongesteld van vier lokale kunstenaars en kunstenaars van de "Kunstuitleen Vianen".

De activiteiten werden georganiseerd door bewoners van de Dam, de Voorstraat en de Fransestraat, die vinden dat er in de naaste toekomst wat moet worden ondernomen om de leefbaarheid te bevorderen van het oude centrum van Ameide, waar de winkels zich in vroeger tijden aaneenregen. Voorafgaand aan de Open Monumentendag was er veelvuldig contact geweest met de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, waarvan de Genealogische Werkgroep zoals te doen gebruikelijk domicilie hield in het oude stadhuis op de Dam om bezoekers in de gelegenheid te stellen met behulp van de computer de eigen stamboom te onderzoeken. Ook konden daar publicaties van de vereniging en van de vorig jaar opgerichte Stichting Carla Jonker worden ingezien en aangekocht.

Mede door het prachtige nazomerweer, dat in de loop van de avond omsloeg, werd de Open Monumentendag een doorslaand succes. Honderden belangstellenden waren – niet zelden van heinde en verre – naar Ameide gekomen om de oude panden te bezichtigen, zich te verpozen op het terras, waar vrijwel geen stoel onbezet bleef, en kennis te nemen van de activiteiten van de Historische Vereniging, waarvan ter plekke negen personen lid werden. Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide

en Tienhoven heeft inmiddels besloten te bezien welke mogelijkheden er zijn om de samenwerking met de eerdergenoemde bewoners van het oude centrum van Ameide voort te zetten.

Ledenbestand vertoont ongekende groei

Sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad is één lid van onze vereniging overleden. Het gaat om de heer Gert Jan Versluis. Hij woonde aan de Boezemweg in Lexmond.

In dezelfde periode hebben zich niet minder dan **26 nieuwe leden** aangemeld. Het betreft in alfabetische volgorde:

mevrouw Dazler-Oskam - Lexmond
Th. van Dieren - Tienhoven
mevrouw N. Duijm - Ameide
A. van Gelderen - Ameide
E. van Gelderen - Ameide
M. de Groot - Hoogblokland
A. van der Grijn - Ameide
R. Haringsma - Tienhoven
H.J. den Hartogh - Tienhoven
mevrouw H.B. de Heus-Nout - Ameide
Th. Jaspers - Ameide
R.P. de Jongh - Ameide
M. Lakerveld - Groot-Ammers
A. de Lange - Ameide
A.J. van Oort - Oldebroek
Th. den Otter - Ameide
mevrouw M. Plieger - Ameide
F. Rietveld - Meerkerk
D. Schrijvershof - Ameide
L.E. Sluimer - Ameide
J. Stam - Ameide
D. Veenfliet - Zeist
B. Vroon - Kedichem
J. Weeda - Bergambacht
Mevr. B. Westerman-van den Berg - Ameide
mevrouw E. Zijderveld-Bikker - Ameide.

De vereniging telt thans 542 leden

Dit betekent dat het ledental in een periode van zeven jaar is toegenomen van 175 tot 542; dat wil zeggen: meer dan verdrievoudigd is.

Uitslag raadspel Paardenmarkt

Het roemruchte raadspel van Kees Rijnhout, het jongste erelid van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, trok op donderdag 13 oktober tijdens de Ameidese Paardenmarkt zoals altijd veel belangstellenden. De prijzen werden ditmaal gewonnen door de dames N. de Vroome en A. Stravers uit Tienhoven en de heer J. Boer uit Stolwijk. Zij slaagden er in om de te raden voorwerpen (een scheermes-slijper (= een instrument van een herenkapper), een darmenvuller (= een instrument dat vroeger werd gebruikt bij het maken van worst), een blikopener, een schapenscheerder en een notenkraker) thuis te brengen.

De Paardenmarkt verliep voor onze vereniging ook in andere opzichten zeer naar wens. Zo werden er niet minder dan zestien nieuwe leden geworven en verscheidene publicaties verkocht.

Een interessant boek!

Begin volgend jaar komt er een interessant boek klaar over de geschiedenis van Ameide. Het is geschreven door Teus Stahlie, van wiens hand we al eerder een paar artikelen in ons Nieuwsblad hebben kunnen lezen. Hij heeft zich een aantal jaren beziggehouden met een hele reeks oude archiefstukken over Ameide, vooral stukken uit de 18^e eeuw. Daarin zocht hij naar alle beschikbare gegevens over de voorvaders van de Termeise Verheij'en en trachtte op die manier hun levensgeschiedenis te achterhalen. Tijdens dat werk kwam hij automatisch in aanraking met het leven in ons stadje: hoe leefden de mensen in die tijd, wat waren de gewoontes en gebruiken, etc.? Al dat materiaal heeft hij verwerkt in een boek.

Als Historische Vereniging komen we in de volgende nummers van ons blad hierop terug en zullen U verder informeren.

Reacties van lezers

De immer attente heer R.F. van Dijk van het Regionaal Archief Gorinchem meldde ons dat Hendrik Anthonie Peterse en Anna Cornelia Vermeulen, die worden vermeld in het in de vorige editie van dit blad gepubliceerde artikel over het geslacht Peterse, op 21 oktober 1880 in Gorinchem in het huwelijk traden en "buiten de in het artikel genoemde twee dochters nóg acht kinderen hadden".

Tentoonstelling

Gare du Nord, Nederlandse fotografen in Parijs

1900-1968

15 oktober t/m 15 januari 2012
in het Fotomuseum Den Haag

In het boek dat de fotograferende huisarts Nico Jesse¹ in 1954 voor uitgeverij Bruna maakte, *Vrouwen van Parijs*, was doordeesemd van het gevoel dat Parijs de stad was waar het allemaal gebeurde: dingen die spannend waren, die nieuw waren en met vrouwen in de hoofdrol die zonder uitzondering mooi waren. Zoals bij deze modelfotografiesessie in de Tuilerieën.

Voor alle informatie: fotomuseumdenhaag.nl.

1 Nico Jesse was huisarts in Ameide van 1945 - 1956. Nico Jesse (Rotterdam, 22 augustus 1911 - Bergen (Limburg), 21 januari 1976). Jesse heeft vanaf zijn vroege jeugd zijn hele leven aan de fotografie gewijd. Nadat hij geneeskunde studeerde, combineerde hij beide beroepen. In 1956 verkocht hij zijn huisartsenpraktijk om zich uitsluitend aan de fotografie te wijden.

Dr. Frans Felix Blok

(1913-2007), classicus en musicus

Hans van den Heuvel

In het in oktober 2010 door de Stichting Carla Jonker uitgegeven boek “Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940” wordt menigmaal aandacht besteed aan de prominente rol, die “meester Blok” aan het eind van de negentiende en in het begin van de twintigste eeuw in Ameide en Tienhoven heeft gespeeld op politiek-maatschappelijk, kerkelijk en cultureel gebied. Hetzelfde geldt voor de in mei 1990 verschenen publicatie “Eeuw in, eeuw uit; 100 jaar School met de Bijbel te Ameide; 1890-1990”, die werd geredigeerd door “juffrouw R.G. Smith en de heer P. Will”, die tot de oprichters van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven behoren en van wie de laatste erelid van de vereniging is.

Lodewijk Blok werd in 1868 geboren in Charlois – toen nog een zelfstandige gemeente, nu een stadsdeel van Rotterdam. Hij overleed in 1968 na het bereiken van de honderdjarige leeftijd. Van 1892 tot 1914 was hij hoofd van de in 1890 opgerichte School met den Bijbel te Ameide. In de aanhef van dit artikel werd al gememoreerd dat het hoofd der school zich niet uitsluitend met onderwijskundige aangelegenheden bezighield. Integendeel, zijn invloed reikte veel verder. Zo was hij actief binnen de “Gereformeerde

Foto uit ± 1904. Rechts meester Blok (met baard), links meester Van Dieren en Juf Punt. Genomen tegen de boerderij van Van Mourik naast de school.

Bond”, de orthodoxe denominatie (= vleugel) van de plaatselijke Nederlands Hervormde Kerk, en in de kiesvereniging “Nederland en Oranje” van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) en gaf hij leiding aan de zondagschool “De Zaaier” en het christelijk gemengd koor “Excelsior”. Ook nam hij het initiatief tot de oprichting – in 1899 – van de christelijke muziekvereniging “Crescendo”, de tegenhanger van de een jaar

Christelijke Muziekvereniging Crescendo in 1903.

Leden zittend: Arie Streefkerk, Cors Verheij, W.A. van Kekem, P.A. de Hoon, Aart Vermaat.

Staand van rechts naar links: De heer Blok (dirigent), Klaas van de Ham (trom), Paul Versluis, P. Heijboer, Teunis Hoeijenbos, Teunis van Zessen, Arie Verheij, Toon de Boer, Piet van Kekem, Niek Streefkerk, kleine trom, Jan Wijland, Chris van Dam, Willem van Straten, vaandel, Jan van der Kolk, Willem Verheij, Gert van der Ham, Toon Versluis, W. Briedé, Kees van der Grijn, Lo Blokland, Kees Labrie, Arie Versluis en Paul van der Zouwen.

eerder opgerichte “algemene”, “neutrale” of “liberale” muziekvereniging “Unie”. Het verdient in dit verband vermelding dat de hoogbejaarde heer Blok in de jaren zestig van de vorige eeuw in Ameide nog als dirigent voor “Crescendo” stond.

Tot slot genoot “meester Blok” zo’n honderd jaar geleden lokaal en regionaal bekendheid als een geharnast strijder tegen het destijds veelvuldig voorkomende drankmisbruik.

Lodewijk Blok was gehuwd met de net als hij in Charlois geboren Jannetje Herngreen (1870-1935). Het echtpaar had zeven kinderen, die allen in Ameide ter wereld kwamen: Jan Lodewijk (1893-1980), Lena (1897-1990), Wouterke Margaretha (1903-1982), Carl Gustav Heinrich (1905-1991), Francina Maaïke (1907-2004), Gustav Martin (1911-1984) en Frans Felix (1913-2007). De oudste zoon was van 1912 tot 1914 verbonden aan de school van zijn vader. In het laatste jaar vertrokken beiden naar Delft. Het gezin Blok woonde in de bij de school behorende hoofdonderwijzerswoning (het “schoolhuis”) op het adres Fransestraat 26. De eerste steen voor het huidige pand, een gemeentelijk monument, werd gelegd in 1906, nadat men had geconcludeerd dat de oude behuizing ter plekke “bijna geen woning meer was voor een meester”.

Frans Blok op jeugdige leeftijd.

zijn (laatste) woonplaats Vleuten. Afkomstig uit een gezin, waarin studeren bijna een vanzelfsprekendheid was, volgde hij een gymnasiale opleiding om daarna aan de Rijksuniversiteit Leiden klassieke talen te gaan studeren. In 1949 promoveerde hij aan deze universiteit bij zijn hoogleraar Wassink op het proefschrift “Nicolaas Heinsius in dienst van Christina van Zweden”.

Ik ga nu nader in op de levensloop van Frans Felix Blok, de jongste zoon van Lodewijk Blok en Jannetje Herngreen, ook al omdat zijn grote verdiensten op wetenschappelijk en muzikaal gebied niet eerder in dit blad zijn belicht. Hij werd op 26 september 1913 geboren in Ameide en overleed op 28 september 2007 in het hospice van

Ter toelichting: Nicolaas Heinsius (1620-1681), zoon van de Leidse hoogleraar Daniël Heinsius, was een begaafd diplomaat en filoloog¹. Hij was van 1649 tot 1655 in dienst van Christina van Zweden, in welk land hij in 1654 resident van Stockholm werd. In 1656 werd hij secretaris van Amsterdam.

Nicolaas Heinsius (1620 – 1681).

Frans Felix Blok was docent klassieke talen aan een lange reeks onderwijsinstellingen: het Stedelijk Gymnasium Gouda (1945-1946), het Koningin Wilhelmina Lyceum in Oostburg (1948-1951), het Revis Lyceum in Doorn (1951-1955), het Christelijk Gymnasium in Utrecht (1955-1956), wederom het Revis Lyceum in Doorn (1956-1959) en tenslotte aan het Huygens Lyceum in Voorburg (1959-1965). Zijn carrière nam een wending, toen hij in september 1965 werd benoemd tot wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Universiteit van Amsterdam. Hij bleef aan deze universiteit verbonden tot aan zijn pensionering in 1978. Van 1967 tot 1978 was hij docent aan het door professor Hellinga geleide Instituut voor Neofilologie en Neolatijn, dat in later jaren werd opgeheven.

Afgaande op de inhoud van artikelen van oud-collega's, die na zijn dood werden gepubliceerd, kan de conclusie geen andere zijn dan dat hij een begaafd wetenschapper en docent was.

Prof. Wytze Gerbens Hellinga (1908-1985).

¹ Filoloog = wetenschapper, die zich bezighoudt met (de verklaring van) de taal en letteren van een volk in samenhang met de cultuurgeschiedenis.

*Gerardus Johannes Vossius
(1577-1649).*

*Christina (Maria Alexandra) van
Zweden (1626 - 1689).*

Koning Karel II.

Zo schreef de heer C.S.M. (Cor) Rademaker, die niet alleen op wetenschappelijk gebied met dr. Blok samenwerkte, maar ook met hem musiceerde, in een “in memoriam” het volgende:

“Blok was een goede en gewaardeerde docent. Hij kende zijn klassieken en wist de oude teksten helder en met precies het nodige commentaar aan zijn leerlingen door te geven. Hij had bovendien beslist theatertalent. Als hij een verhaal of anekdote vertelde – en hij kende er veel en bracht ze graag ter sprake – dan werd dat niet zelden een kleine voordracht voor een heer alleen, en werden de citaten heel levendig wat uitvergroot. Dat zal leraar Blok zeker ook gedaan hebben met de teksten die hij in de klas behandelde. Dat de leerlingen hem waardeerden als docent en als mens, bewijzen de vaak jaren durende en soms levendige contacten die hij had met oud-leerlingen”.

De heer Koert van der Horst, een andere oud-collega, karakteriseerde de classicus eind november 2007 als volgt : “Zo zullen zijn collega’s en leerlingen zich Frans Blok blijven herinneren: compleet aanwezig, zonder zich op de voorgrond te plaatsen en vooral wars van gewichtigdoenerij; fijngevoelig en onmetelijk innemend en hartelijk; maar uiteindelijk uit één stuk, zijn afkomst uit de wereld van de mannenbroeders niet verloochenend; een meegaandheid zonder meelopen; ironie en zelfspot zonder cynisme; loyaal tot het einde, maar zeker niet onkritisch”.

Zijn proefschrift over Nicolaas Heinsius was een van de vele publicaties, die dr. Blok in zijn lange arbeidzame leven het licht deed zien: in de maand mei van het jaar 2007 – enkele maanden voor zijn dood – legde hij op 93-jarige leeftijd (!) samen met de eerder genoemde Cor Rademaker nog de laatste hand aan de bewerking van de dertig Latijnse en Nederlandse brieven, die Isaac Vossius met zijn ouders wisselde, toen hij in de periode 1641-1644 een “Grand Tour” maakte door Engeland, Frankrijk en Italië. Deze werkzaamheden leidden tot de postume uitgave van het boek “Isaac Vossius’ Grand Tour, 1641-1644, The

Correspondence between Isaac Vossius and his Parents”.

Ter toelichting: Isaac Vossius (1618-1689), een in zijn tijd befaamd humanist en wetenschapper, was een zoon van de in Heidelberg geboren Gerardus Johannes Vossius (1577-1649), die hoogleraar geschiedenis was in respectievelijk Leiden en Amsterdam. Isaac was achtereenvolgens geschiedschrijver van de Staten van Holland, bibliothecaris van koningin Christina van Zweden (1648-1652) en kanunnik van de Engelse koning Karel II in het bij Londen gelegen Windsor, waar hij ook is overleden.

Tussen de publicatie van “Nicolaas Heinsius in dienst van Christina van Zweden” (1949) en “Isaac Vossius’ Grand Tour, 1641-1644. The Correspondence between Isaac and his Parents” verschenen verscheidene geschriften van dr. Blok, zoals “Quelques humanistes de la Jérusalem de l’occident” (1973), “Contributions to the History of Isaac Vossius’ Library” (1974), “Caspar Barlaeus. From the Correspondence of a Melancholic” (1976), “Caspar Barlaeus en de Joden. De geschiedenis van een epigram” (1977).

Casparus Barlaeus (1584 - 1648).

“Nicolaas Heinsius in Napels (april-juli 1647)” (1984), “Seventy-Seven Neo-Latin Letters. An Anthology” (1985), “Deux lettres en français de Marie

*Maria van Reigersberch
(1589-1653).*

*Hugo de Groot
(1583-1645), geschilderd
door Michiel Jansz. van
Mierevelt, 1631.*

de Reigersberg, veuve de Hugo Grotius” (1990), “Isaac Vossius and the Blaeus” (1996), “Isaac Vossius en zijn kring. Zijn leven tot zijn afscheid van koningin Christina van Zweden” (1999) en “Isaac Vossius and his Circle. His life until his Farewell to Queen Christina of Sweden” (2000).

Menigeen beschouwt het boek van dr. Blok over de in 1584 in Antwerpen geboren en in 1648 in Amsterdam overleden Caspar van Baerle (Caspar Barlaeus) als zijn voornaamste werk. Hij gaat in dit boek met name in op de melancholische wanen van deze veelzijdige geleerde, die onder andere predikant in Nieuwe Tonge en hoogleraar filosofie in Leiden en Amsterdam was en met Vossius, Vondel, Huygens en Hooft tot de Muiderkring behoorde.

In de inleiding van dit artikel is al gewezen op de grote betekenis van “meester Blok” voor de ontwikkeling van het muziekleven in Ameide en Tienhoven. Er werd in huize Blok “veel en op niveau gemusiceerd”, waarbij Frans Felix de cello bespeelde. Hij was een zeer verdienstelijk cellist, mede dankzij de lessen die hij in geheel verschillende stadia van zijn leven kreeg van Carel van Leeuwen Boomkamp en van een van zijn neven, van wie de eerste docent aan de conservatoria van Amsterdam, ’s-Gravenhage en Utrecht en de laatste eerste cellist bij het Residentie Orkest was.

Voor wie tot dusver niet overtuigd mocht zijn van de veelzijdigheid van Frans Felix Blok vermeld ik tot slot dat hij in zijn jonge jaren met veel succes de waterpolosport beoefende.

De Muiderkring geschilderd door Jan Adam Kruseman, 1852, olieverf op doek, 173 x 260 cm, Rijksmuseum.

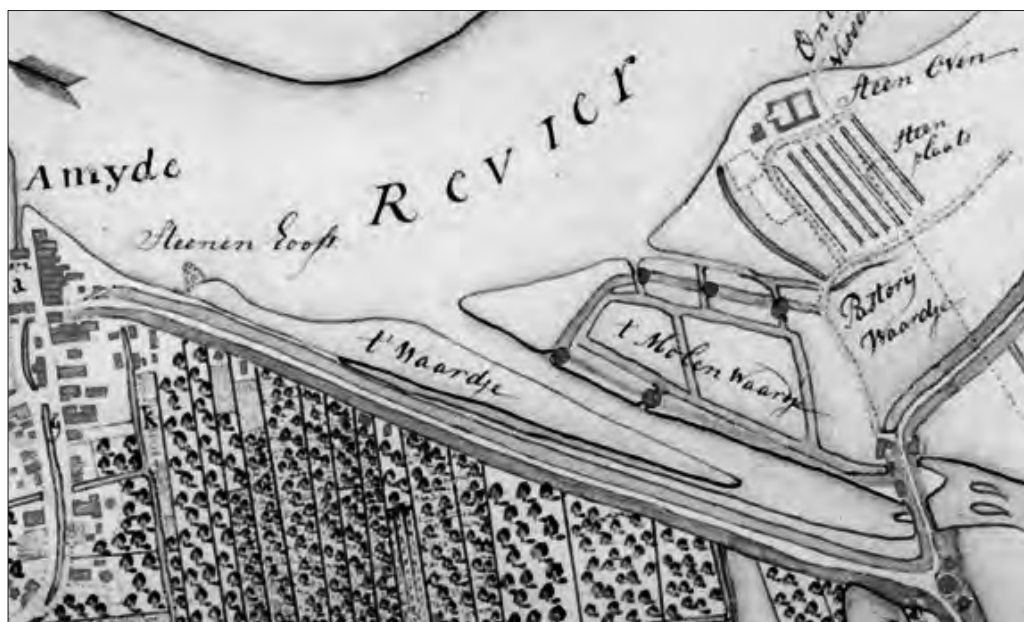

De baksteenfabricatie in Ameide en Tienhoven

Herman Beckmann

De bovenstaande afbeelding dateert uit het midden van de vijftiende eeuw en staat in een bijbel die eigendom was van een lid van de Utrechtse familie Van Lockhorst. Tegenwoordig maakt de bijbel deel uit van de collectie van het British Museum in Londen. Deze in zwar-

te inkt uitgevoerde pentekening is bijgewerkt met rood en goud. Ze toont de baksteenfabricatie in vol bedrijf. Onder een groot dak staat een vormer aan een vormtafel stenen te vormen. Twee rijen vormelingen, kruislings op de kant gezet, staan in de open lucht te drogen. Vooraan links staat een stapel stenen,

P. Keetelaar tekende in 1751 voor Arnout Leers, de ambachtsheer van Ameide en Herlaar, een kaart van Ameide, Tienhoven en Herlaar. Hierop zijn twee steenplaatsen en twee steenovens te zien: een op de Koekoekswaard in Tienhoven (boven) en een op Sluis (onder). Beide stonden buitendijks.

De baksteenfabricatie was seizoenarbeid. In de winter kon er niet worden gewerkt vanwege de nachtvorst. Als het voorjaar al goed op streek was, begon men met het opgraven van de klei, die met rugmanden, kruiwagens, paard en wagen of per schip naar de steenplaats werd gebracht. Daar werd de klei, al dan niet onder toevoeging van water, met spaden door een gemengd of met de voeten getreden om een homogene samenstelling te krijgen. Stenen en andere verontreinigingen werden daarbij zoveel mogelijk verwijderd. Als de klei te vet werd geacht, werd dit verholpen door zand toe te voegen.

Normaal gesproken verwerkte men de klei niet onmiddellijk na het afgraven, maar liet men de klei eerst een poos 'in de rot' staan. Liefst een winter lang, de temperatuurswisselingen komen de structuur van de klei ten goede, terwijl plantenresten de tijd krijgen te vergaan.

Het vormen

Als de klei voldoende was bewerkt, werd ze bij de vormer gebracht. De 'opsteker', een jonge hulp, wierp telkens een hoeveelheid klei, voldoende voor een steen, op de vormtafel. De vormer greep deze klomp klei, stopte hem in de vorm en drukte hem aan en streek daarna de overtollige aarde weg met een strijkhout. Een bekwaam vormer kon zeker zesduizend stenen per dag vormen. De gevulde vorm werd door een andere jeugdige hulp, de 'afdrager', naar de steenplaats gebracht. Die draaide met een bepaalde handigheid de vorm vlak boven de grond om, waardoor de vormeling losliet.

Het drogen

In de open lucht werden de stenen gedroogd. Zodra ze

die verder aan het uitharden is. Het ovengebouw lijkt zeer weinig op een eenvoudige veldoven.

Na de grote stadsbranden in Schoonhoven (in 1375) en Gorinchem (in 1388) werd er ook in Ameide en Tienhoven overgeschakeld op stenen bij de bouw van huizen in plaats van hout. Ook voor de bouw van de Sint Janskerk in Ameide en de verbouw van de Sint Nicolaaskerk in Tienhoven waren veel stenen nodig.

In de dertiende of in het begin van de veertiende eeuw werd het schip van de laatste kerk verhoogd met een rode baksteen van het formaat 28 x 13 x 6,5-7 cm. De oranje-rode baksteen die in Ameide voor de kerkbouw werd toegepast heeft een formaat van 25-27 x 11,6-12-12,8 x 5,8-5,9 cm¹. Het verschil in kleur tussen de Ameidese en Tienhovense baksteen zal wel veroorzaakt zijn door het verschil in de samenstelling van de klei en de oventemperatuur.

¹ Catharina L. van Groningen, *De Alblasserwaard*, Zeist, 1992.

enigszins stijf waren geworden, werden ze op de smalle kant gezet om verder hard te worden. Dit werd gedaan door vrouwen en kinderen en heette 'rechten' of 'opsnijden'. Na enige dagen waren de stenen zodanig hard geworden dat ze konden worden gestapeld. Tussen de stenen liet men veel ruimte, zodat de wind er door kon waaien en het droogproces ongehinderd kon voortgaan. Zo'n lange rij stenen heette een 'haag'. Hoeveel tijd er nodig was voor het drogen van de stenen hing af van de aard van de klei en natuurlijk van het weer.

Het bakken²

Wanneer er voldoende stenen droog waren, kon het bakken beginnen. Het bakken gebeurt in drie fasen volgens een bakcurve, specifiek voor het type klei en het beoogde resultaat. In de eerste fase wordt de temperatuur op achthonderd graden Celsius gebracht. Deze fase wordt gevolgd door de sinteringsfase, de eigenlijke bakfase; de kleimassa ondergaat een reeks van chemische en fysische veranderingen die ervoor zorgt dat de keramische verbindingen gevormd worden. Als laatste volgt de afkoelingsfase. Een bakcyclus duurt gemiddeld twee tot drie dagen. Het eindproduct heeft na het bakproces zijn gewenste eigenschappen, zoals druksterkte, porositeit, vorstbestendigheid, poriënvolume en waterabsorptie. Producten die na het bakken ten gevolge van scheuren, breuk of andere oorzaken ongeschikt zijn voor verkoop, kunnen na vermaling opnieuw gebruikt worden als grondstof. Op deze wijze gaat geen productie-uitval verloren.

De productie van baksteen vereist een bepaalde hoeveelheid energie om de temperatuur in de bakoven boven de duizend graden Celsius te krijgen. Tenslotte krijgen de bakstenen na het bakproces de gelegenheid om af te koelen. De stenen worden daarna op het tasveld geplaatst in afwachting van het transport naar afnemers.

Grondstof en brandstof

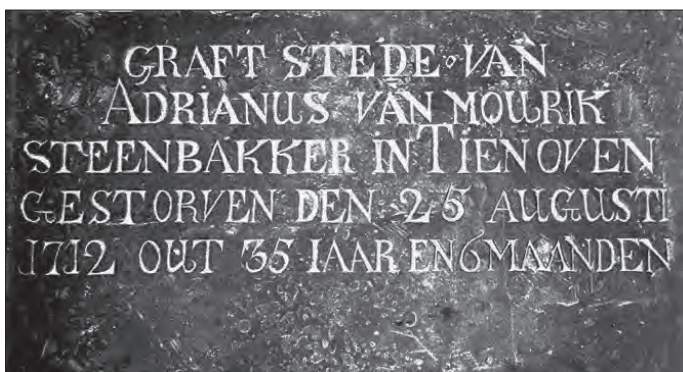
Wat de grondstof betreft: het recht van kleidelven behoorde aan de grondeigenaar. Bij gewone huur of verpachting voor normaal gebruik als bouw- of weiland was het recht van 'uittichelen' nooit inbegrepen³. In 1615 was er een protest van het kapittel van Sint Marie in Utrecht in de hoedanigheid van ambachtsheer van Lopik. Ameide werd beschuldigd van "aardhaling uit een weerdje benoorden de Lek". Met andere woorden: de mensen uit Ameide gingen klei delven in Lopik, zonder toestemming van de ambachtsheer⁴.

Alleen tegen een speciale vergoeding kon men bij afzonderlijk contract het recht verwerven van een

bepaald perceel grond de klei te mogen afgraven. Grondbezitters, die zelf tichelland hadden, konden aldus veel goedkoper stenen bakken dan iemand, die niet over de grondstof beschikte. Met de brandstof was het net zo: kon men de nodige turf uit eigen veenland steken of het brandhout uit eigen bos kappen, dan scheelde dat aanmerkelijk in de kostprijs. Want de brandstofkosten waren doorgaans even hoog of hoger of hoger dan de arbeidskosten.

Wie waren werkzaam in de baksteenfabricatie in Ameide en Tienhoven?

Veel weten we er niet van! In de Sint Nicolaaskerk in Tienhoven ligt deze grafsteen.

In 1764 vermeldde Melchior Bolstra op zijn kaart dat Van Ommeren de eigenaar van de steenoven was. Op de kadastrale kaart van 1832 komt de oven niet meer voor⁵.

Over de steenoven op Sluis zijn de oudste vermeldingen te danken aan de Franse aanval op de versterking bij Sluis op zondag 27 november 1672. De meest gedetailleerde beschrijving daarvan is te vinden in de verklaring van Christiaan Wickerhout: ("oudt 22. Jaren geboren van Ceulen"), afgenomen in Schoonhoven op 14 februari 1673: "dat op Sondagh den 27 november 1672 tegens drie uyren des Morgens hy marcheerte met Capiteyn Carpentier met de eerste party na de poste toe en dat hy gestelt is geworden voor het eerste borstweer recht tegens den Oven over; en een weynich daer na soo quam de Colonel Bampfild; en als de vyandt marcheerte op den grooten Dijck en by den Oven [...]".⁶

In de zeventiende eeuw was deze oven in bezit van de steenzettersfamilie De Wael. In het Doop- Trouw- en Begrafenisboek van Ameide vinden wij de volgende mededeling: Claes Jans de Wael steenplaetser trouwt op 22 february 1663 in Ameide met Aefken Henricks Staelsdr.

2 Website van het Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten.

3 J. Hollestelle, *De Steenbakkerij in de Nederlanden tot omstreeks 1560*, Assen, 1961.

4 Utrechts Archief, Kapittel van Sint Marie in Utrecht. Toegangsnummer 221-556.

5 Website van het Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten.

6 Bampfild, Aenmerckingen van den Colonel Bampfild, Op de stellingen van Mr. Vercken. Raeckende den Aenval der Francen op de Sluysen van Ameyden den 27. Novembris 1672. Nevens het Verhael Van den geseyden Colonel Bampfild.

Enkele grepen uit de geschiedenis van de Ambachtsheerlijkheid Tienhoven

Hans van den Heuvel

In de editie 2006-III van dit blad wordt uit de doeken gedaan hoe de Rotterdamse patriciër Abraham van Stolk Corneliszoon bij een openbare verkoping in de herberg "t Fortuin" van Leendert Hermanus Diepenhorst Frank Arieszoon aan de Fransestraat in Ameide op 8 april 1876 eigenaar werd van de "Ambachtsheerlijkheid Ameide, het stadhuis aldaar, benevens een partij hooi- en griendland, tezamen groot 2 bunders, 27 roeden, 15 ellen". Met de transactie was een bedrag gemoeid van f. 17.300,-.

Dankzij nijver speurwerk van Herman Beckmann en Gert Groenendijk kon ik op dinsdag 19 april van dit jaar in het stadhuis van Vianen de nummers 57 tot en met 63 van een van de dossiers van de Historische Vereniging "Het Land van Brederode" raadplegen. Hierin wordt verslag gedaan van een bijeenkomst, die bijna elf jaar eerder plaatsvond dan de openbare verkoping van de

Ambachtsheerlijkheid Ameide en daar in menig opzicht aan doet denken. Het betreft de openbare verkoping van de Ambachtsheerlijkheid Tienhoven, gehouden op 8 juli 1865, eveneens in de herberg "t Fortuin".

Voorafgaand daaraan gaf H. Horneer uit Gorinchem een brochure uit. Op het schutblad van deze publicatie staat de volgende tekst :

"Openbare Verkoop van de Ambachts-Heerlijkheid Tienhoven van het Regt van Tiendheffing van landen op den Hoogen en Laagen Hoogenwaard aldaar en van precieuze Wei- Hooi- en Griendlanden onder Ameide en Meerkerk

Inzetting Donderdag 22 Junij 1865

Afslag Donderdag 6 Julij des morgens ten 10 ure ter herberg het FORTUIN te Ameide ten overstaan van den notaris G. BODDE, Gevestigd te MEERKERK
H. HORNEER – 1865 - GORINCHEM "

De Ambachtsheerlijkheid Tienhoven werd in eigendom verworven door "mr. Willem Nierstrasz van Thienhoven", een in 's-Gravenhage wonende, maar in Gorinchem geboren grootgrondbezitter. Hij kwam net als Abraham van Stolk Corneliszoon niet in persoon naar de veiling. De heer Willem Roosenboom, "Hoogheemraad van de Vijfheerenlanden, wonende te Vianen", trad als zijn "mondeling gemagtigde" op. Ditmaal ging het bij de verkoping om een bedrag van f. 7.980,-.

Uit de desbetreffende akte van notaris Bodde kan worden opgemaakt dat de transactie voortvloeide uit de "scheiding der nalatenschap van wijlen vrouwe Albertina Helena Elisabeth Ram, weduwe van den heer Meester Laurent Théodore Nepveu". Noch van de familie Ram noch van de familie Nepveu was iemand in "t Fortuin" aanwezig. De in Ameide wonende gepensioneerde cavalerieofficier Gerrit van Maaswaal trad op als gemachtigde van "den heer Meester Jan Ignatius Daniel Nepveu, griffier bij het provinciaal Gerechtshof van Utrecht", alwaar hij ook woonde. De eerder genoemde herbergier Leendert Hermanus Diepenhorst Frank Arieszoon en Barend van Vendeloo, de gemeentebode van Ameide, fungeerden als getuige.

In een ander gedeelte van het bewuste dossier van "Het Land van Brederode" bevindt zich de "Specifische Lijste van de Regte en Inkomsten van den Huize Herlaer cum annexis mitsgaders memorie van de Inkomsten, Regten en Constitutie der Regeeringe van de Ambachts-Heerlijkheid Tienhoven" van de hand van G. van Slingelandt, "Ontvanger Generaal van de

Staten van Holland en de West Vrieslandt”, gedateerd 3 mei 1729.

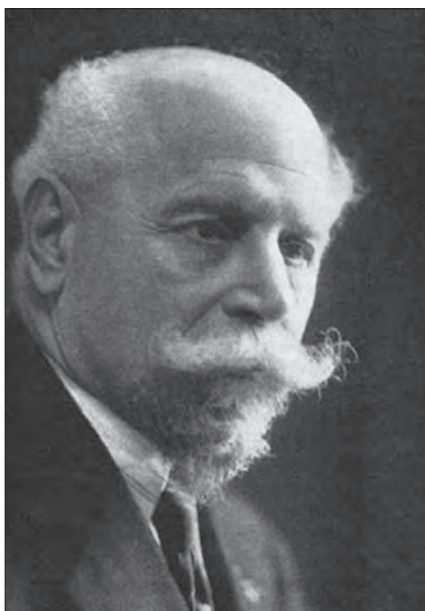
Het stuk blijkt te zijn opgemaakt ter gelegenheid van de overdracht van “Herlaer” en van de Ambachtsheerlijkheden van Ameide en Tienhoven door de Staten van Holland en West-Friesland aan “den Heer Arnout van den Bergh en Vrouwe Margaretha van Eijck”, zijn echtgenote, die in dit blad al meermalen de revue passeerden. Hiermee was een bedrag gemoeid van 40.100 Ponden. De “Rancoen”¹ beliep 2.005 Ponden². Aan het dossier kan geen informatie worden ontleend over de geschiedenis van de Ambachtsheerlijkheid Tienhoven in de tussenliggende periode (1729 tot 1865). Wel is een document van een latere datum (28 april 1923) beschikbaar, waarin gewag wordt gemaakt van “den Schenking van den Ambachtsheerlijkheid Tienhoven onder de gemeente Tienhoven, bij Ameide, door de erven van Mevrouw de Weduwe Mr. W. Nierstrasz, geboren P. A. Donker Curtius, aan den Heer Mr. H.J. Doude van Troostwijk te Nieuwersluis”.

De schenkingsakte “werd verleden voor den candidaat-notaris J.H.J. Vink te ’s-Gravenhage, als plaatsvervanger van R. Gerritzen, notaris aldaar”.

“Voor hem compareerden ter eenre zijde den Heer Lammert Cornelis Koster, gepensioneerd Kapitein ter Zee, wonende te ’s-Gravenhage, handelende als

1 Rancoen = een soort omzetbelasting.

2 Pond = oude munteenheid.

Boudewijn Nierstrasz (1861-1939).

hoofd der algemeene gemeenschap van goederen, waarin hij is getrouwd met Mevrouw Johanna Nierstrasz; en den Heer Cornelis Johannes Boudewijn Nierstrasz, Referendaris bij de Rijkspostspaarbank, wonende te Amsterdam; Mevrouw Catharina Maria Adriana Nierstrasz, weduwe van den Heer Zegerus Theodorus de Jongh van Erkel,

particuliere, wonende te ’s-Gravenhage, en den Heer Boudewijn Nierstrasz, directeur der Hollandsche Stoomboot Maatschappij, wonende te Amsterdam; en ter andere zijde den Heer Meester H. J. Doude van Troostwijk, wonende op den huize “Over-Holland” te Nieuwersluis”.

Heer Meester H. J. Doude van Troostwijk, wonende op den huize “Over-Holland” te Nieuwersluis.

Menigeen in Ameide en Tienhoven zal de naam “Over-Holland” bekend voorkomen. Het gaat immers om de buitenplaats aan de Utrechtse Vecht, waar de legendarische vroegere plaatselijke huisarts Nico Jesse (1911-1976) in 1955 zijn intrek nam om zich geheel aan de fotografie te gaan wijden.

Toen de heer Doude van Troostwijk de schenking van de erven van mevrouw de weduwe Nierstrasz – Donker Curtius aanvaardde, hadden de Ambachtsheerlijkheden al sterk aan betekenis ingeboet, met name onder invloed van het verbrekken van de rangen- en standenmaatschappij hier te lande. Zo waren de aan het stelsel gerelateerde belastingen (de “tienden”) op 1 januari 1909 afgeschaft, waarbij aan de tiendheffers vanwege de staat een vergoeding werd toegekend.

In het dossier van “Het Land van Brederode” bevinden zich nog stukken, die betrekking hebben op de verpachtingen van de tienden en het jachtrecht van de Heerlijkheid Tienhoven in de periode 1882-1905. Tot de pachters van de tienden behoorden in 1883 onder anderen Aart Verkerk, Frederik van Straten en Johannes Bouwmeester en in 1885 Frans van der Grijn, Leendert Hermanus Diepenhorst en wederom Johannes Bouwmeester.

De “heerlijke jachtrechten” hielden in ons land op 2 juli 1923 op te bestaan onder toekenning van een schadevergoeding aan de gerechtigden. De Staat der Nederlanden kocht de jachtrechten van geval tot geval af. Dat had wat betreft de Heerlijkheid Tienhoven trouwens nog heel wat voeten in de aarde : er werd van 1920 tot 1935 tussen hoge ambtenaren, notarissen en belanghebbenden schier eindeloos over gecorrespondeerd, met als vertrekpunt een brief van notaris P. Sichterman uit Molenaarsgraaf van 8 juli 1920. Toen “Den Wel Edel Geboren Heer Den Heer Mr. W. I. Doude van Troostwijk, Burgemeester der Gemeente Loenen”, na twee jaar nog niet had gereageerd op een brief van de heer W.H. de Beaufort, als taxateur verbonden aan de N.V. “t Schoutenhuis” te Woudenberg, werd de afkoopsom medio 1935 uiteindelijk bepaald op een bedrag van f. 2.487,-.

Het desbetreffende jachtrecht werd in het begin van de vorige eeuw overigens jarenlang gepacht door de heer Hendrik (Henry) van Eeten (1865-1924), burgemeester van Ameide en Tienhoven en eigenaar van “Herlaer”, die daarvoor jaarlijks f. 45,- betaalde.

Ik kan me indenken dat het eerste deel van dit artikel een aantal vragen oproept, met name wat betreft de relatie tussen de families Nierstrasz, Donker Curtius en Doude van Troostwijk, waarover de notariële akten geen uitsluitsel geven. Daarom zal ik daar nu op ingaan, me in hoofdzaak baserend op de inhoud van de deeltjes 14, 33, 36 en 88 van het standaardwerk het “Nederland’s Patriciaat”.

Het geslacht Nierstrasz

Het geslacht Nierstrasz is naar alle waarschijnlijkheid afkomstig uit Keulen. De eerste Nierstrasz, die zich in Nederland vestigde, was Johann Leonard. Hij overleed op 30 november 1775 te Maastricht.

Zijn eveneens Johann Leonard geheten zoon werd op 13 juni 1734 geboren in het Duitse Burtscheid en verwierf op 7 mei 1764 het burgerschap van Maastricht. Hij trad in deze stad op 9 november 1761 in het huwelijk met de op 22 juni 1735 geboren Magdalena Claessen (ouders: Henry Claessen en Anna Magdalena de Leur). Beide echtelieden overleden in Maastricht : de man op 12 mei 1813 en zijn vrouw op 10 maart 1804.

Uit het huwelijk werden – in alle gevallen te Maastricht – negen kinderen geboren:

1. Johannes Leonardus, zie verder bij de derde generatie.
2. Anna Elisabeth (7 december 1763 – 6 augustus 1855 te Maastricht).
3. Johannes Jacobus (11 februari 1765 – jong overleden).
4. Clasina Wilhelmina (10 september 1766 – ongehuwd gebleven).
5. Jacobus (1 april 1768 – 10 oktober 1781).
6. Magdalena (6 mei 1770 – vóór 26 juni 1775).
7. Hendrik, zie verder bij de derde generatie.
8. Magdalena (26 juni 1775 – 15 februari 1816 te Heerlen). Zij was de vrouw van de in 1777 in Maastricht geboren ontvanger der Rijksbelastingen Johan Essers, die na haar overlijden hertrouwde met Antoinette Susanna Elisabeth Wilmar. Hij overleed op 24 juli 1857 in Assen.
9. Jacoba (28 februari 1777 – 22 maart 1847 te Borgharen). Zij trad op 29 juli 1802 in haar geboorteplaats in het huwelijk met de op 11 september 1778 in Borgharen geboren en op 20 februari 1817 in Maastricht overleden Thomas Willem Nieuwenhuisen, controleur van het kadaster en der directe belastingen, zoon van Adriaan Nieuwenhuisen en Catharina Axmacher.

De derde generatie

Johannes Leonardus, de oudste zoon van Johan Leonard Nierstrasz en Magdalena Claessen, was de grootvader van Willem Nierstrasz, die in 1865 Ambachtsheer van Tienhoven werd. Om te voorkomen dat dit artikel te wijdlopieg wordt, werk ik alleen de tak van het geslacht uit waartoe hij behoorde en beperk ik me voor het overige tot het vermelden van enkele hoofdpunten.

Johannes Leonardus Nierstrasz werd op 15 augustus 1762 geboren in Maastricht en overleed op 2 juni 1838 in Rotterdam, waar hij president van de Kamer van Koophandel en Fabrieken was. Hij werd op 11 november 1790 in de Maasstad in de echt verbonden met de daar op 11 mei 1766 geboren en op 6 augustus 1827 overleden Barbara Sophya Brem, dochter van Cornelis Brem en Johanna Gray.

Het echtpaar kreeg acht kinderen, die allen in Rotterdam ter wereld kwamen. Het betreft:

1. Johannes Leonardus (2 juli 1791 – 24 mei 1792 te Rotterdam).
2. Cornelis Johannes, zie verder bij de vierde generatie.
3. Johannes Leonardus, zie verder bij de vierde generatie.
4. Johanna (30 mei 1803 – 13 november 1877 te 's-Gravenmoer). Zij was de vrouw van de Rotterdamse koopman Volkert van der Willigen (1803-1861), zoon van Volkert van der Willigen en Adriane Catharina van Charante.
5. Hendrica Barbara Sophia (23 juli 1798 – 3 januari 1869 te Rotterdam). Haar man was jhr. Nicolaas Jeremias Storm van 's Gravesande (1788-1860), secretaris van Rotterdam van 1839 tot 1860 en koopman aldaar (ouders : jhr. Carel Storm van 's Gravesande en Maria van Gennep).
6. Richard, zie verder bij de vierde generatie.
7. Hendrik Johannes, zie verder bij de vierde generatie.
8. Willem Jacob (26 juni 1807 – 26 mei 1808 te Rotterdam).

Hendrik Nierstrasz, de jongste broer van Johannes Leonardus, werd op 26 januari 1773 in Maastricht geboren en overleed daar op 19 februari 1855. Hij

Hendrik Nierstrasz (1773-1855).

was in zijn geboorteplaats achtereenvolgens notaris (1792-1835) en burgemeester (1835-1850). Ook was hij Staatsraad in buitengewone dienst en Commandeur in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Hij was gehuwd met Carolina Susanna Schink (1779-1857), dochter van Jan August Schink en Elisabeth Hoffmann. Het echtpaar had acht kinderen, vier zoons en vier dochters.

De vierde generatie

Cornelis Johannes, de op 5 mei 1794 in Rotterdam geboren en op 25 oktober 1835 in Gorinchem overleden op één na oudste zoon van Johannes Leonardus Nierstrasz en Barbara Sophya Brem, was de vader van de Ambachtsheer van Tienhoven. Daarom wordt in lijn met het voorgaande uitsluitend deze tak verder uitgewerkt.

Betrokkene was meester in de rechten, “rechter ter instructie” te Gorinchem, schoolopziener in het vierde district en kapitein-commandant der mobiele schutterij van Zuid-Holland. Zijn echtgenote, met wie hij in 1823 te Gorinchem in het huwelijk trad, was Johanna de Jong, wier geboortjaar en –plaats niet in de annalen zijn vermeld. Wel is bekend dat zij op 6 augustus 1849 in Gorinchem is gestorven en bij het sluiten van haar huwelijk met Cornelius Johannes Nierstrasz weduwe was van Albertus Hoff.

Het echtpaar Nierstrasz-de Jong had vijf kinderen, die allen in Gorinchem ter wereld kwamen:

1. Johannes Leonardus, zie verder bij de vijfde generatie.
2. Willem, zie verder bij de vijfde generatie.
3. Sophia Barbara (29 februari 1828 – 24 april 1829 te Gorinchem).
4. Sophia Barbara (18 januari 1830 – 19 december 1830 te Gorinchem).
5. Nicolaas Hendrik, zie verder bij de vijfde generatie.

Johannes Leonardus, de derde zoon van Johannes Leonardus Nierstrasz en Barbara Sophya Brem, werd

Johannes Leonardus Nierstrasz (1796-1828).

op 14 maart 1796 te Rotterdam geboren en overleed op 2 augustus 1828 in Aarlanderveen. Hij was eerst koopman in zijn geboortestad en later burgemeester van Aarlanderveen. Zijn echtgenote was Neeltje Elizabeth Elkman (1797-1862), dochter van Johannes Engelbert Elkman en Sibille Adriana Arrenberg. Het echtpaar had vier kinderen, twee zoons en twee dochters.

Richard, de vierde zoon van het echtpaar Nierstrasz-Brem, kwam op 25 maart 1800 in Rotterdam ter wereld en overleed aldaar op 7 april 1864. Hij was in die stad “commissaris van het Beurtveer der Stoomboot, en agent van den Stoomvaartonderneming tusschen

Middelburg en Rotterdam”. Zijn echtgenote heette Heyltje Johanna Lambert (1801-1882), dochter van Hendrik Lambert en Geertruy de Groot. Het echtpaar had zes kinderen, een zoon en vijf dochters.

Hendrik Johannes Nierstrasz, de op één na jongste zoon, werd op 1 december 1801 geboren in Rotterdam en overleed aldaar op 23 juni 1866. Hij was van beroep “collecteur der Staatsloterij” en getrouwd met Johanna Martina Wilhelmina van Marle (1801-1890), dochter van Martinus van Marle en Wilhelmina Johanna Roering. Het echtpaar had zes zoons, van wie er vier jong overleden.

De vijfde generatie

Johannes Leonardus, de oudste zoon van mr. Cornelis Johannes Nierstrasz en Johanna de Jong, geboren op 20 april 1824 te Gorinchem en overleden op 19 december 1878 in 's-Gravenhage, was kapitein-luitenant ter zee en lid van de

Johannes Leonardus Nierstrasz
(1824- 1878).

op 19 december 1878 in 's-Gravenhage, was kapitein-luitenant ter zee en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (1868-1877). Hij trouwde tweemaal, en wel op 10 juli 1851 te Nieuwediep met de op 30 maart 1828 in Den Helder geboren en op 2 november 1858 in Nieuwediep overleden Collett Taylor (ouders : Edward Taylor en Clarissa Allen) en op

12 mei 1864 te Utrecht met de daar op 21 december 1836 geboren en in Zutphen op 25 maart 1916 overleden Maria Elisabeth Margaretha van Voorst van Beest (ouders: mr. Cornelis Wernard van Beest en Maria Elisabeth Ruys).

Uit het eerste huwelijk werden drie dochters geboren:

1. Agnes Clarisse, geboren op 22 december 1851 te Rotterdam en overleden op 20 december 1906 te Utrecht. Ze was de echtgenote van de op 14 mei 1848 te Vianen geboren en 2 januari 1908 in Utrecht overleden kapitein-luitenant ter zee Wilhelm Adrianus Cambier (ouders : Joan Cambier en Sija Diderica Dupper).
2. Johanna. Ze trad drie keer in het huwelijk : met Dirk Wolter de Waal (in Utrecht), met J. de Koning (overleden vóór 1906) en met Johan Simon Göbel (in 1913 in Sint Maartensdijk).
3. Emma. Ze was getrouwd met de in 1855 geboren inspecteur der directe belastingen P. Dubois en is naar alle waarschijnlijkheid in 1905 overleden

Uit het tweede huwelijk, werden steeds te 's-Gravenhage, zes kinderen geboren:

1. Maria Elisabeth Margaretha (21 april 1865 – overleden te 's-Gravenhage op 4 februari 1872).
2. Elizabeth Jacoba Sybilla (20 augustus 1866 - ?). Ze trad tweemaal in het huwelijk : in 1897 met de in 1839 geboren en in 1904 overleden Carl Friedrich Immanuel Heydwiler, “majoor in Pruisische dienst”, en in 1906 in Caïro met de in 1874 geboren W.G. Hertschik, “Oberleutnant ausser Dienst der kaiserlich-königliche Oesterreichische Armee”. Het echtpaar woonde in de eerste helft van de vorige eeuw op het “Schlosz Burgellern” bij Bamberg (Duitsland).
3. Cornelia Johanna Wernarda (18 februari 1868 - ?). Ze woonde in het begin van de vorige eeuw op het “Rittergut Farnbach bei Breitunga a/d Warra” (Midden-Duitsland).
4. Cornelis Johannes Wernard (1 juni 1869 – overleden te 's-Gravenhage op 23 november 1869).
5. Petronella Antoinette (22 mei 1870 - ?). Ze werd in 1900 in Wiesbaden in de echt verbonden met de in 1873 in Freiburg geboren Ernst Arnold Günther von Goeckingk, gepensioneerd “kapitein in Pruisische dienst” en Kamerheer, zoon van Emil Wilhelm Günther von Goeckingk en Pauline Sophie Caroline Schenck zu Schweinsberg. Het echtpaar woonde destijds op het eerder vermelde “Rittergut Farnbach”.
6. Cornelis Johannes, zie verder bij de zesde generatie.

Ik kom nu toe aan de beschrijving van een van de hoofdpersonen van dit artikel, mr. Willem Nierstrasz, van wie in de aanhef wordt gerept als nieuwe Ambachtsheer van Tienhoven. Hij wordt met name genoemd in twee standaardwerken : “De Hoogstaangeslagenen in 's Rijks directe belastingen 1848-1917. De verkiesbaren voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal” van dr. mr. V.A.M. van der Burg en C.E.G. ten Houte de Lange, M.A., en het “Nederland's Patriciaat”.

In het eerste geval wordt gewag gemaakt van zijn bezit aan grond en onroerend goed in 's-Gravenhage, Everdingen, Hagestein en Boskoop en de hem opgelegde belastingaanslag ten bedrage van f. 1.264,68 in het jaar 1880.

In het tweede geval gaat het om de volgende tekst “Mr. Willem Nierstrasz, heer van Tienhoven³, geboren te Gorinchem op 6 februari 1826, burgemeester van Loenen en Loenersloot, daarna inspecteur van 's Rijkspolitie en referendaris bij Justitie, overleden te Algiers op 29 maart 1892, trouwde te 's- Gravenhage op 18 juni 1858 met Petronella Antonia Donker

³ Hij “noemde en schreef zich, evenals zijne kinderen; Nierstrasz van Tienhoven”.

Curtius, geboren te Amsterdam op 4 november 1839 en overleden te 's-Gravenhage op 21 februari 1920, dochter van Boudewijn Donker Curtius en Catharina Maria Adriana DoudeVan Troostwijk
Uit andere bronnen blijkt dat de echtelieden sinds 1883 "gescheiden van tafel en bed" leefden (de desbetreffende "rekening-courant van de notaris inzake de vereffening" dateert uit 1885).

Het echtpaar Nierstrasz - Donker Curtius had acht kinderen, allen geboren te 's-Gravenhage:

1. Johanna ((24 juli 1859 - ?). Zij trad op 9 september 1886 in haar geboorteplaats in het huwelijk met Lammert Carolus Koster, kapitein ter zee, geboren in Alkmaar op 4 mei 1849 en overleden in 's-Gravenhage op 13 september 1923 (ouders : Lammert Cornelis Koster en Alida Spin).
2. Cornelis Johannes Boudewijn, zie verder bij de zesde generatie.
3. Boudewijn, zie verder bij de zesde generatie.
4. Maria Adriana Catharina (31 januari 1863 - ?). Zij werd op 18 mei 1893 in 's-Gravenhage in de echt verbonden met Zegerus Theodorus Herman de Jongh van Arkel, commies departement van Landbouw, geboren in 's-Gravenhage op 19 mei 1864 en aldaar overleden op 23 september 1913 (ouders : Frederik Carel Christiaan de Jongh van Arkel en Isabella Carolina Gevers Leuven).
5. Anna Maria Catharina (31 januari 1863 - 19 september 1878 te Kampen).
6. Dirk (7 juni 1864 - 12 september 1864 te 's-Gravenhage).
7. George Willem (1 oktober 1865 - 27 april 1866 te 's-Gravenhage)
8. François Cornelis (27 december 1866 - 25 november 1889 te Kampen).

Nicolaas Hendrik, de jongste zoon van mr. Cornelis Johannes Nierstrasz en Johanna de Jong, geboren op

Nicolaas Hendrik Nierstrasz
(1834-1917).

31 december 1834 te Gorinchem en overleden op 27 januari 1917 te Hilversum, was aanvankelijk kapitein der genie en later lid van de Raad van Administratie van de Hollandse Stoomboot Maatschappij (H.S.M.) te Amsterdam en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Hij trad op 14 november 1861 te Brielle in het huwelijk met de

daar op 10 juni 1840 geboren en op 26 augustus 1908 in Hilversum overleden Caroline Henriette Geertruide Hein, dochter van Johan Wilhelm Hein en Maria Johanna Farjan Vlieland. Het echtpaar had vijf kinderen:

1. Maria Johanna Magdalena (11 september 1862 te Venlo - 13 augustus 1866 te 's-Hertogenbosch).
2. Johanna (21 maart 1864 te Venlo - ?). Ze was de echtgenote van dr. ir. Johan Diederik Otten, geboren 5 maart 1863 te Amsterdam, directeur van de Batavia Electriche Spoorweg Maatschappij, zoon van dr. Pieter Franciscus Otten en Anna Cornelia Wijs.
3. Margaretha Françoise (8 mei 1865 te Venlo - 13 maart 1867 te 's-Hertogenbosch).
4. Ir. Johan Wilhelm (5 juli 1866 te 's-Hertogenbosch - ?), hoofdingenieur bij de Dienst van Weg en Werken bij de Nederlandsche Spoorwegen. Hij werd op 19 juni 1919 te Amsterdam in de echt verbonden met Alice Marie Willemine Victorine Dolk, geboren op 23 oktober 1886 te Maastricht, dochter van Jacques Dolk en Alice Leers.
5. Cornelis Johannes (3 juni 1868 te Empel-Meerwijk - ?), adjunct-inspecteur der 1^e klasse bij de Nederlandsche Spoorwegen. Hij trad twee keer in het huwelijk: in 1902 te Utrecht met de op 6 augustus 1878 in 's-Gravenhage geboren Alexandrine Henriette Nierstrasz, dochter van Eduard Victor Nierstrasz en Alagonda Emilie Wilhelmine Theodore Burghgraef, en in 1916 - wederom te Utrecht - met de op 29 februari 1876 te Amsterdam geboren Anna Maria Frederika Graff, dochter van Friedrich Christoph Graff en Johanna Frederika Elisabeth Bode. Het eerste huwelijk eindigde in een echtscheiding.

De zesde generatie

Cornelis Johannes, het zesde en jongste kind van Johannes Leonardus Nierstrasz en Maria Elisabeth Margaretha van Voorst van Beest, geboren op 15 juni 1873 te 's-Gravenhage en overleden op 21 oktober 1921 te Eefde (gemeente Gorssel), was ritmeester bij de cavalerie. Hij trouwde op 17 oktober 1895 in Warnsveld met de op 14 december 1874 in Utrecht geboren Henriette Wilhelmina Alexandrine van Dijk (ouders: Jan Godfried Carel van Dijk en Caroline Sophia Brants).

Het echtpaar had vier kinderen:

1. Maria Elizabeth Margaretha (25 oktober 1896 te Zutphen).
2. mr. Caroline Sophie Louise (31 juli 1898 te Zutphen).

3. Cornelis Johannes (17 januari 1904 te Amersfoort), en

4. Johannes Leonardus (24 mei 1914 te Zutphen).

Ik kom nu toe aan het vermelden van enkele wetenswaardigheden betreffende Cornelis Johannes Boudewijn en Boudewijn, de oudste zonen van mr. Willem Nierstrasz van Tienhoven, heer van Tienhoven, zoals hij in officiële documenten werd aangeduid, en Petronella Antonia Donker Curtius.

De eerste werd op 26 augustus 1860 geboren in 's-Gravenhage en was referendaris bij de Rijkspostspaarbank. Hij trad tweemaal in het huwelijk, en wel op 30 augustus 1890 in Nieuwer-Amstel met de op 25 mei 1856 in Heeswijk geboren en op 15 september 1913 in 's-Gravenhage overleden Jacoba Elisabeth Bendin (ouders: Charles Bendin en Jacoba Donath) en op 4 juli 1916 in Amsterdam met de op 17 november 1879 in Katwijk aan Zee geboren Anna Wilhelmina Meyer (ouders: Auke Meyer en Maria Theresia Varkevisser).

Uit het tweede huwelijk werd op 10 juni 1917 in Amsterdam een zoon geboren, die Cornelis Johannes Boudewijn werd genoemd.

De jongere broer, Boudewijn, werd op 10 september 1861 in 's-Gravenhage geboren. Hij was achtereenvolgens luitenant ter zee der 2^e klasse, directeur van de H.S.M. te Amsterdam, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (van 1913 tot 1918) en lid van de Kamer van Koophandel en Fabrieken. Ook werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

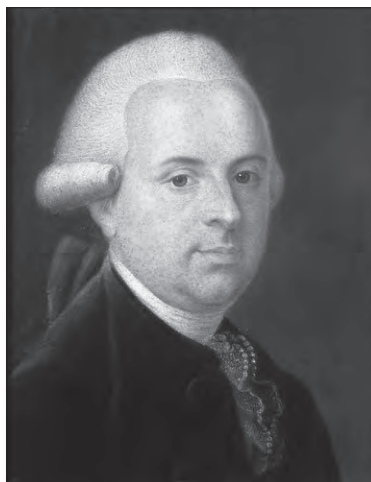
Boudewijn Nierstrasz trouwde twee keer: op 27 oktober 1885 in Amsterdam met de op 21 april 1856 in Nijmegen geboren Mathilde Jeanne Leonore Wilson, dochter van Hendrik Jacob Wilson en Helena Petronella Cornelia Visser, en op 9 september 1915 in Vlissingen met de op 10 februari 1878 in Batavia geboren Constance de La Valette, dochter van Gerardus Johannes Petrus de La Valette en Geertruida Johanna Couperus.

Uit het eerste huwelijk, dat door echtscheiding werd ontbonden, werden op respectievelijk 13 augustus 1886 en 7 juli 1891 in Amsterdam twee dochters geboren, Antoinette Hélène en Léonie Henriette, van wie de laatste op 27 augustus 1891 in Baarn overleed.

Het geslacht Donker Curtius

Wat betreft het geslacht Donker Curtius pak ik de draad op bij de op 4 april 1746 in Helmond geboren en op 6 februari 1832 in 's-Gravenhage overleden mr. Boudewijn Donker Curtius. Ik doe dit, omdat hij de overgrootvader was van Petronella Antonia Donker Curtius - de vrouw van mr. Willem Nierstrasz, die in 1865 aantrad als Ambachtsheer van Tienhoven

Mr. Boudewijn Donker Curtius was president van achtereenvolgens het Nationaal Hooggerechtshof, het

Boudewijn Donker Curtius
(1746-1832).

Keizerlijk Gerechtshof en het Hooggerechtshof en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Hij werd door Napoleon benoemd tot "baron de l'empire, doch liet na het diploma te lichten", waardoor de benoeming geen doorgang vond. Zijn echtgenote, met hij op 13 juli 1774 in Waalwijk in het huwelijk trad, was Cornelia Hendrica Strachan, geboren op 4 februari 1755 te Rotterdam en overleden op 12 janu-

ari 1831 te 's-Gravenhage, dochter van William Strachan en Sara Serephina van Bracht.

Het echtpaar kreeg elf, allen in 's-Hertogenbosch geboren, kinderen, van wie er vier jong overleden. De anderen waren:

1. Herman Hendrik, zie verder bij de volgende generatie.
2. Willem Boudewijn, zie verder bij de volgende generatie.
3. Boudewina (11 april 1780 – 27 maart 1814 te Arnhem). Ze was de echtgenote van ds. Johannes Cornelis Boot, geboren op 20 juli 1762 te Leur (N-Br.) en overleden op 9 juli 1834 te Arnhem, zoon van ds. Gerardus Boot en Maria Louisa Nummer en weduwnaar van Rosalina Budde.
4. Sara Serephina (9 juli 1781 – 8 mei 1858 te 's-Gravenhage). Ze was getrouwd met Hendrik Gerard van Kessel, directeur van het Postkantoor te 's-Gravenhage, geboren op 17 november 1770 te Dordrecht en overleden op 1 januari 1848 te 's-Gravenhage, zoon van François Cornelis van Kessel en Cornelia Adriana Castendijk en weduwnaar van Adriana Wilhelmina Maria Rietmulder.
5. Alexandrina Margaretha (11 oktober 1782 – 28 februari 1825 te 's-Hertogenbosch).
6. Benjamin, zie verder bij de volgende generatie.
7. mr. Dirk (19 oktober 1792 – 17 juli 1864 te Spa (België)). Hij was achtereenvolgens advocaat, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, minister van Justitie en minister van Staat en drager van het Grootkruis in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Hij trad tweemaal in het huwelijk, en wel in 1816 in Amsterdam met de aldaar op 13

Dirk Donker Curtius
(1792-1864).

juli 1791 geboren en op 3 mei 1828 in 's-Gravenhage overleden Ida Susanna Wilhelmina Walraven (ouders : mr. Jacob Walraven en Wilhelmina Boursse) en in 1832 in 's-Gravenhage met jonkvrouw Sophia Antoinetta de Salis , geboren op 26 juni 1817 te Breda en overleden op 19 augustus 1874 te Boppard a/d Rijn (Duitsland), doch-

ter van Baron Rudolph Anthonie de Salis en Sophia Cornelia Adriana Barones van Reede van Oudtshoorn. Het eerste huwelijk werd door echtscheiding ontbonden.

De tweede generatie

Willem Boudewijn, de tweede zoon van mr. Boudewijn Donker Curtius en Cornelia Hendrica Strachan die de volwassenheid bereikte, was de grootvader van de eerder genoemde Petronella Antonia Donker Curtius. Ter voorkoming van het "bomen-bos effect" werk ik uitsluitend de tak van het geslacht waartoe hij behoorde "en détail" uit en vermeld ik verder alleen hoofdzaken.

Herman Hendrik Donker Curtius, de oudere broer van Willem Boudewijn, geboren op 1 januari 1778 in 's-Hertogenbosch en op 25 juli 1839 overleden in Arnhem, was doctor in de theologie. Hij was predikant, met als laatste standplaats Arnhem, en preases van de Synode der Nederlands Hervormde Kerk. Ook werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. De theoloog trad in 1802 te Zegveld in het huwelijk met Anna Margaretha van Dam, geboren te Utrecht op 20 november 1779 en overleden te Arnhem op 9 december 1855. Ze was een dochter van Jan van Dam en Sara Budding.

Het echtpaar kreeg tien kinderen, van wie er zes jong overleden. De op 21 april 1813 in Arnhem geboren Jan Hendrik was hun enige zoon, die niet op jeugdige leeftijd stierf. Hij was jurist en vervulde achtereenvolgens de volgende functies : raadsheer bij het Hoog-gerechtshof te Batavia, lid van het Hoog Militair Gerechtshof (HMG) aldaar, Nederlands commissaris in Japan en directeur van de Internationale Credietvereniging. Mr. Jan Hendrik Donker Curtius, die Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw was, overleed op 27 november 1870 in Arnhem.

Het merendeel van zijn nakomelingen vestigde zich in het voormalige Nederlands-Indië of – in een latere fase – in Japan. Een van hen, de op 20 september

1871 in Tokushima Awa geboren boekhouder Hendrik Donker Curtius, verkreeg in 1931 de Japanse nationaliteit en nam de naam Takasugi aan. Hij overleed op 12 juni 1938 in Yokohama.

Willem Boudewijn Donker Curtius was op twee dagen na één jaar jonger dan zijn broer Herman Hendrik. Hij werd namelijk, ook in 's-Hertogenbosch, geboren op 29 december 1778. 's-Gravenhage was de plaats, waar hij op 16 april 1858 overleed, naar aanleiding waarvan in het "Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde" een zeer uitvoerig en naar hedendaagse normen wel erg lovend "levensbericht" werd opgenomen. In dit bericht wordt er gewag van gemaakt dat betrokkene "den naam Willem Boudewijn Donker Curtius van Tienhoven aannam sedert den aankoop der Ambachtsheerlijkheid Tienhoven". Mede op basis daarvan wordt wel verondersteld dat hij Ambachtsheer van Tienhoven bij Ameide moet zijn geweest. Dat is echter een misvatting, omdat:

1. in de tijd, waarin hij leefde, eerst mr. Jan Wijnand Ram en later diens dochter Albertina Helena Elisabeth Nepveu⁴ - Ram "heer van Ameide en Tienhoven" respectievelijk "vrouwe van Ameide en Tienhoven" waren;
2. hij al meer dan zeven jaar dood was toen in de herberg "t Fortuin" te Ameide de eerder beschreven verkoop van de Heerlijkheid Tienhoven plaatsvond.

De conclusie kan dus geen andere zijn dan dat mr. Willem Boudewijn Donker Curtius destijds Ambachtsheer van het in de provincie Utrecht gelegen Tienhoven was. Hoe het ook zij, hij kon bogen op een imposante politiek-maatschappelijke carrière : president van de Hoge Raad der Nederlanden, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en minister van Staat. Ook was hij Commandeur in de Orde van de Nederlandse Leeuw en Ridder in de Orde van de Eikenkroon. Mr. Willem Boudewijn Donker Curtius, heer van Tienhoven, werd op 16 mei 1803 in Dordrecht in de echt verbonden met de daar op 7 september 1774 geboren en op 27 december 1848 in 's-Gravenhage overleden Petronella Antonia van Kessel, dochter van François Cornelis van Kessel en Cornelia Adriana Castendijk en zuster van de eerder genoemde Hendrik Gerard van Kessel.

De echtelieden kregen negen kinderen, van wie vier zoons als enigen de meerderjarige leeftijd bereikten :

1. Boudewijn, zie verder bij de volgende generatie.
2. François Cornelis, zie verder bij de volgende generatie

⁴ In een volgende editie van het Nieuwsblad zal aandacht worden besteed aan de geschiedenis van het geslacht Nepveu.

3. mr. Willem Boudewijn, geboren op 28 februari 1808 te Dordrecht en overleden op 17 maart 1858 te 's-Gravenhage, waar hij notaris was.
4. mr. Cornelis Adriaan Hendrik, geboren te Dordrecht op 15 oktober 1811 en overleden te Pau (Frankrijk) op 16 april 1843. Hij was advocaat te 's-Gravenhage.

Benjamin, de op één na jongste zoon van mr. Boudewijn Donker Curtius en Cornelia Hendrica Strachen, werd op 26 mei 1786 geboren in 's-Hertogenbosch en overleed op 13 maart 1845 in Amsterdam, waar hij aanvankelijk inspecteur-generaal en administrateur ad interim der Posterijen en later directeur van het Postkantoor was. Hij was tevens Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Christophora van Harn
(1790-1863).

Benjamin Donker Curtius
(1786-1845).

Benjamin Donker Curtius trad op 14 juni 1809 in Arnhem in het huwelijk met de aldaar op 23 maart 1790 geboren en op 29 maart 1863 overleden Christophora Josina van Harn, dochter van mr. Johan van Harn en Clasina Oester. Uit dit huwelijk werden in de periode tussen 27 juni 1810 en 5 februari 1822 een zoon (Boudewijn) en zes dochters (Clasina, Cornelia Hendrika, Johanna Margaretha Josina, Christophora Josina, Boudewina en Rieniera Aleida) geboren. De op 27 juni 1810 in Maastricht geboren en op 20 oktober 1869 in Arnhem overleden mr. Boudewijn Donker Curtius was eerst rechter bij de Arrondissementsrechtbank te Maastricht en later raadsheer bij het Gerechtshof te Paramaribo.

De derde generatie

Boudewijn, de oudste zoon van mr. Willem Boudewijn Donker Curtius en Petronella Antonia van Kessel, "juridisch en filosofisch doctor" en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, werd op 29 februari 1804 geboren in Dordrecht en overleed op 3 augustus 1856 in Kassel (Duitsland). Hij was in zijn werkzame leven advocaat, president van de Nederlandsche Rijnspoorweg Maatschappij en lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland. Zijn echtge-

note, met wie hij op 23 augustus 1838 in Amsterdam in het huwelijk trad, was de op 9 april 1811 in Amsterdam geboren en aldaar op 23 april 1845 overleden Catharina Maria Adriana Doude van Troostwijk, dochter van Hendrik Jacob Doude van Troostwijk en Catharina Henrica Cornelia Steger. Uit dit huwelijk werd op 4 november 1839 in Amsterdam een dochter geboren, die Petronella Antonia werd genoemd. Haar huwelijk met mr. Willem Nierstrasz, heer van Tienhoven, en het nakomelingschap van dit echtpaar kwamen in dit artikel al eerder aan de orde.

Mr. François Cornelis Donker Curtius, de oudste broer van Boudewijn, werd op 27 november 1805 in Dordrecht geboren en overleed op 13 juni 1888 in 's-Gravenhage. Hij was raadsheer bij de Hoge Raad der Nederlanden. Zijn echtgenote, met wie hij op 21 december 1849 te Utrecht in de echt werd verbonden, was de op 18 juni 1817 in Leeuwarden geboren en op 3 maart 1903 in Bordeaux (Frankrijk) overleden Margaretha Hoff, dochter van Albertus Hoff en Johanna de Jong.

Het echtpaar Donker Curtius-Hoff had twee kinderen:

1. Wilhelmina Johanna, geboren op 25 februari 1851 in 's-Gravenhage en aldaar overleden op 9 juli 1880. Ze trad op 4 november 1876 in haar geboorteplaats in het huwelijk met de op 10 december 1859 in Brussel geboren en op 8 maart 1879 in Algiers (de hoofdstad van de toenmalige Franse kolonie Algerije) overleden Emile Jules Renard, zoon van Ferdinand François Cornelis van Kessel Renard en Adèle Henriëtte Borel.
2. mr. Willem Boudewijn Albert, geboren op 26 januari 1853 te 's-Gravenhage en aldaar overleden op 29 oktober 1936. Hij was eerst advocaat in zijn geboortestad en later Nederlands consul in Bordeaux. Hij werd op 26 november 1891 in Plainpalais (Zwitserland) in de echt verbonden met de op 20 mei 1861 in 's-Gravenhage geboren en aldaar op 14 september 1923 overleden Carolina Sophia Elisabeth Simons, dochter van Johannes Bartholomeus Simons en Johanna La Grouw.

Willem Boudewijn Albert Donker Curtius en Carolina Sophia Elisabeth Simons hadden vier kinderen, van wie een zoon jong overleed. De anderen waren:

1. Wilhelmina Sophia, geboren op 1 september 1878 in Le Havre (Frankrijk).
2. Mr. dr. Willem Frans, geboren op 2 februari 1882 te Rotterdam, advocaat en secretaris-generaal van het Nederlandse Roode Kruis, en
3. Margaretha Francina, geboren op 12 april 1887 te 's-Gravenhage.

Wat betreft de beschrijving van de geschiedenis van het geslacht Donker Curtius is de cirkel hiermee rond.

Het geslacht Doude van Troostwijk

De geschiedenis van het geslacht Doude van Troostwijk is wat ingewikkelder dan die van de geslachten Nierstrasz en Donker Curtius in die zin dat er in dit geval sprake is van het eerste en het tweede geslacht Doude van Troostwijk. Het eerste geslacht stierf in mannelijke lijn uit op 25 november 1859, toen Hendrik Jacob Doude van Troostwijk op "Huize Sterreschans" te Nieuwersluis overleed. Catharina Henrica Cornelia Steger, zijn echtgenote, was hem op 3 april van dat jaar voorgedaan. Zij overleed in Amsterdam.

Het echtpaar had twee dochters, Catharina Maria Adriana en Cornelia Antoinetta, van wie de eerste op 9 april 1811 in Amsterdam en de tweede op 19 augustus 1814 in 's-Gravenhage werd geboren. De oudste dochter werd al eerder in deze kolommen vermeld, als zijnde de echtgenote van mr. dr. Boudewijn Donker Curtius.

Haar zuster, die op 14 februari 1874 in Brussel overleed, trad tweemaal in het huwelijk, en wel op 26 mei 1836 in Amsterdam met de op 2 augustus 1814 te 's-Hertogenbosch geboren en op 4 november 1845 te Uden overleden Eliza Theodoor van Beusekom, zoon van Wilhelmus Isaac van Beusekom en Elisabeth Theodora Hubert, en op 29 juli 1847 – wederom te Amsterdam – met Johannes Jacobus Cornelis Biesman Simons, geboren op 19 maart 1805 te Bergen op Zoom en overleden op 11 juli 1880 te Amsterdam, alwaar hij van 1841 tot 1866 notaris was, na eerst commies bij het Amortisatie-Syndicaat (= syndicaat, dat in 1822 werd opgericht ter delging van de staats-schuld) en notaris te Nieuwer-Amstel te zijn geweest. Hij was een zoon van Jean Jacques Simons en Catharina Elisabeth Biesman en weduwnaar van Elisabeth de Man.

Uit het eerste huwelijk, dat door echtscheiding werd ontbonden, werd op 18 juli 1838 te Amsterdam een zoon geboren, die Willem Isaac werd genoemd. Hij diende een verzoek in om zijn naam "Van Beusekom" te mogen wijzigen in "Doude van Troostwijk", "hetwelk hem bij Koninklijk Besluit d.d. 16 augustus 1860, nr.24 werd vergund". Zo doende werd Willem Isaac Doude van Troostwijk de stamvader van het tweede geslacht Doude van Troostwijk.

Willem Isaac Doude van Troostwijk (1838-1911).

Ik ga nu terug in de tijd tot 20 oktober 1680 – de datum, waarop in Gouda Hendrik van Troostwijk werd gedoopt, de betovergrootvader in mannelijk lijn van Cornelia Antoinetta Doude van Troostwijk. Hij was "luitenant-geweldige" (= politiefunctaris) "van de raad ter Admiraliteit op de Maze te Rotterdam", alwaar hij op 18 april 1749 werd begraven. Hij trouwde op 10 mei 1707 in Rotterdam met de aldaar op 28 mei 1675 gedoopte en op 4 januari 1759 in Utrecht begraven Maria van Someren, dochter van Jan van Someren en Annetje Willems.

Uit dit huwelijk werden in Amsterdam vijf kinderen geboren:

1. Wouter, zie verder bij de volgende generatie.
2. Elisabeth (gedoopt op 29 september 1709 en overleden op 8 december 1755 te Utrecht).
3. Pieterella (gedoopt op 18 oktober 1711, jong overleden).
4. Pieterella (gedoopt op 13 december 1714 en overleden vóór 1762 te Utrecht).
5. Johanna (gedoopt op 9 mei 1717 en begraven op 15 december 1784 te Utrecht).

De tweede generatie

Wouter van Troostwijk, gedoopt op 13 maart 1708 te Rotterdam, was sinds 1734 poorter van en koopman en regent van het Sint-Maartensgasthuis te Utrecht, waar hij op 1 juni 1761 overleed. Hij trouwde twee keer, te weten op 6 november 1735 te Utrecht met de daar op 27 juni 1715 gedoopte en op 7 november 1746 overleden Johanna Bom, dochter van Willem Bom en Cornelia Navogé(r), en op 4 mei 1750 te Ammerstol met de op 26 april 1733 te Utrecht gedoopte en aldaar op 31 januari 1814 overleden Johanna Dolphina Paets, dochter van Adriaen Paets en Elisabeth Cornelia Crockceus. In alle gevallen te Utrecht, werden uit het eerste huwelijk drie en uit het tweede twee kinderen geboren. Om andermaal te voorkomen dat het artikel "oeverloos" wordt, werk ik alleen de tak van het geslacht uit, waartoe Adrianus Paets, de zoon uit het tweede huwelijk, behoorde. Hij was namelijk de grootvader, wederom in mannelijke lijn, van Cornelia Antoinetta Donker Curtius.

Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. Hendrik (gedoopt te Utrecht op 21 januari 1736, aldaar overleden op 4 december 1736).
2. ds. Hendrik (gedoopt te Utrecht op 15 mei 1738, overleden te Lopik op 1 februari 1768), predikant te Lopik en Cabauw.
3. Cornelia (gedoopt te Utrecht op 17 januari 1746, aldaar overleden op 5 februari 1746).

Kinderen uit het tweede huwelijk:

1. Adrianus Paets, zie verder bij de volgende generatie.
2. Maria Hendrica (gedoopt te Utrecht op 25 maart 1755, aldaar overleden op 25 april 1773).

De derde generatie

Adrianus Paets van Troostwijk, geboren op 1 maart 1752 te Utrecht en overleden op Huize “Sterreschans” op 3 april 1837, werd in 1770 poorter van Amsterdam, alwaar hij verscheidene activiteiten ontplooid: lid van de firma Loten en Van Troostwijk, “handelaars in linnen en katoenen lijnwaten” (= linnen-goed), lid van de gemeenteraad (van 1803 tot 1810 en van 1814 tot 1816), wethouder (in 1804 en 1805), “commissaris over de ophef van het patentrecht”, commissaris van de “Hortus Medicus” en het Stadhuis, thesaurier, lid van het Amortisatie-Syndicaat (van 1824 tot 1830) en het Syndicaat der Nederlanden. Voorts was hij als scheikundige lid van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen.

Hij trad in Amsterdam tweemaal in het huwelijk: op 3 juni 1770 met de daar op 11 juni 1747 gedoopte en op 13 november 1778 begraven Maria Cornelia Loten (ouders: Gerrit Loten en Catharina Bontan), en op 24 juni 1781 met Catharina Maria Doude, gedoopt op 4 september 1750 te Amsterdam en op 30 oktober 1808 overleden te Nieuwer-Amstel (op Huize “Vreugdenhof”). Uit het eerste huwelijk werden drie en uit het tweede vier kinderen geboren.

Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. Wouter (gedoopt op 20 oktober 1771 te Amsterdam en aldaar begraven op 30 april 1772).
2. Maximiliaan, de tweelingbroer van Wouter (gedoopt op 20 oktober 1771 te Amsterdam en overleden op Huize “Sterreschans” op 13 augustus 1832).
3. Johanna Dolphina (geboren te Amsterdam op 18 februari 1774 en overleden te Utrecht op 28 augustus 1835). Haar tweede echtgenoot was dr. Willem Peiffers Scheidius (1769–1813), die onder andere stads-geneesheer en stadssecretaris van Utrecht was.

Kinderen uit het tweede huwelijk:

1. Wouter Johannes (geboren op 28 mei 1782 te Amsterdam en aldaar overleden op 20 september 1810), conciërge van de stad Amsterdam en kunstschilder.

2. Hendrik Jacob Doude, zie verder bij de volgende generatie.
3. Catharina Adriana (gedoopt te Amsterdam op 25 augustus 1784 en aldaar binnen een week overleden).
4. Adriaan (gedoopt te Amsterdam op 1 januari 1786 en overleden te Tiel op 1 januari 1808), “kapitein bij de bezoldigde guardes te Amsterdam”.

De vierde generatie

Ik kom nu toe aan de duiding van de in het voorgaande geïntroduceerde, op 16 april 1788 in Amsterdam gedoopte en op 25 november 1859 op Huize “Sterreschans” overleden Hendrik Jacob Doude van Troostwijk. De laatste mannelijke representant van het eerste geslacht Doude van Troostwijk was in zijn geboortestad boekhouder van de Amortisatie-Kas (van 1820 tot 1822) en opperboekhouder (van 1824 tot 1837) respectievelijk lid van de Permanente Commissie van het Amortisatie-Syndicaat. Hij was tevens Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Hendrik Jacob Doude van Troostwijk trad op 8 mei 1810 te Rotterdam in het huwelijk met de daar op 7 juli 1787 gedoopte en op 3 april 1859 in Amsterdam overleden Catharina Henrica Cornelia Steger. Ze was een dochter van Cornelius Antonius Steger en Catharina Alida Lentz.

In voorafgaande gedeelten van dit artikel is al verhaald hoe het hun beide dochters, Catharina Maria Adriana en Cornelia Antoinetta, verging. Vandaar dat ik nu overstap naar de behandeling van het tweede geslacht Doude van Troostwijk, te beginnen bij Willem Isaac Doude van Troostwijk, die evenals zijn grootvader Hendrik Jacob Doude van Troostwijk in de inleiding van dit hoofdstuk werd geïntroduceerd.

Sterreschans te Nieuwersluis.

Het tweede geslacht Doude van Troostwijk

Willem Isaac Doude van Troostwijk, die zoals bekend tot aan zijn naamswijziging Willem Isaac van Beusekom heette, werd op 18 juli 1838 in Amsterdam geboren en overleed op 30 april 1911 op Huize "Sterreschans". Hij was burgemeester van Loenen, Ruwiel en Loenersloot (van 1886 tot 1909), dijkgraaf van Zeeburg en Diemerdijk (van 1867 tot 1911) en van Amstelland (van 1878 tot 1910) en lid van de Provinciale Staten van Utrecht (van 1878 tot 1908). Ook werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

De stamvader van het tweede geslacht Doude van Troostwijk trad op 21 maart 1861 te Leiden in het huwelijk met de daar op 18 oktober 1834 geboren en op 17 april 1885 op Huize "Sterreschans" overleden Sara Louise Luzac, dochter van Corneille Jean Luzac en Johanna Cornelia Blokhuyzen. Het echtpaar had vijf kinderen, die allen op Huize "Sterreschans" het levenslicht aanschouwden. Ik besteed met name aandacht aan de oudste zoon, omdat die direct betrokken was bij de in de aanhef van dit artikel beschreven overdracht van "den Ambachtsheerlijkheid Tienhoven, onder de gemeente Tienhoven, bij Ameide" op 28 april 1923 te 's-Gravenhage.

Het betreft mr. Hendrik Jacob Doude van Troostwijk, geboren op 16 januari 1862 en overleden op 11 februari 1925 op Huize "Over-Holland" te Nieuwer-sluis. In 1909 volgde hij zijn vader op als burgemeester van Loenersloot en Ruwiel, welk ambt hij vervulde tot 1916. Hij trad ook in de voetsporen van zijn vader als lid van de Provinciale Staten van Utrecht (van 1908 tot 1923), hoogheemraad van Zeeburg en Diemerdijk van 1913 tot 1921) en dijkgraaf van Amstelland (van 1918 tot 1925).

Zijn echtgenote, met wie hij op 12 juni 1889 te Loenen aan de Vecht in het huwelijk trad, was jonkvrouwe Jacoba Henriëtta Marianne Agatha Clifford, geboren op Huize "Over-Holland" op 14 januari 1868 en aldaar overleden op 8 december 1927, dochter van jonkheer Anthony Hendrik Clifford en Henriëtta Sophia Wilhelmina Roëll. Het echtpaar had zes kinderen, zie verder bij de volgende generatie.

Hendrik Jacob Doude van Troostwijk, die minder dan twee jaar heer van Tienhoven is geweest, had drie broers en één zuster:

1. Cornelis Jan (geboren op 15 september 1863 en overleden op 14 mei 1921 te Amsterdam). Hij was gemeentesecretaris van Weesperkarspel (van 1890 tot 1893), burgemeester van Abcoude-Baambrugge en Abcou-

Cornelis Jan Doude van Troostwijk (1863-1921).

de-Proostdij (van 1893 tot 1903) en secretaris-penningmeester van de polder 's-Graveland.

2. Lodewijk Willem (geboren op 11 april 1868 en overleden op 1 november 1940 te Brussel). Hij was medeoprichter van de hacienda (= landgoed) Rio Verde te Punta Arenas (Chili).
3. Willem Isaac (geboren op 3 maart 1863 en overleden op 26 november 1957 te Fribourg (Zwitserland)). Hij was secretaris-generaal van de Tweede Vredesconferentie te 's-Gravenhage (in 1907), buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister te Lissabon, tevens belast met de behartiging der Nederlandse belangen in Spanje (van 1910 tot 1913), chef kabinet van het departement van Buitenlandse Zaken (van 1914 tot 1919) en buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister in Bern, tevens vertegenwoordiger van Nederland bij de Volkenbond (van 1924 tot 1934). De diplomaat was Commandeur in de Orde van de Nederlandse Leeuw, Grootofficier in de Orde van Oranje-Nassau en drager van verscheidene hoge buitenlandse onderscheidingen.

Mr. Hendrik Jacob Doude van Troostwijk (1862-1925).

4. Wilhelmina Louise (geboren op 8 september 1869 en overleden op 1 april 1939 te Utrecht). Ze was de echtgenote van mr. Unico Hendrik van Notten (1868 – 1928), heer van Oostwaard, die respectievelijk commies bij de provinciale griffie van Utrecht en secretaris van het Hoogheemraadschap Lekdijk Benedendams was.

De derde generatie

Wat aangaat de kinderen van mr. Hendrik Jacob Doude van Troostwijk en jonkvrouwe Jacoba Henriëtta Marianna Agatha Clifford sta ik voornamelijk stil bij hun tweede zoon, de op 22 november 1894 op Huize "Over-Holland" geboren en op 12 juli 1965 in Utrecht overleden mr. Willem Isaac Doude van Troostwijk. Hij werd in 1925 na het overlijden van zijn vader namelijk heer van Tienhoven en was in die hoedanigheid betrokken bij het jarenlange getouwtrek over de afkoop van de jachtrechten van de heerlijkheid vanwege de Staat der Nederlanden, waarvan in de inleiding van dit artikel verslag wordt gedaan. Ook was hij in navolging van zowel zijn vader als zijn grootvader burgemeester van Loenen, Loenersloot en Ruwiel (van 1934 tot 1959) en secretaris-penningmeester van het Hoogheemraadschap Zeeburg en Diemerdijk (van 1946 tot 1965).

Mr. Willem Isaïc Doude van Troostwijk werd op 1 september 1932 te Loenen aan de Vecht in de echt verbonden met Albertine Mary Vinke, geboren te Velsen op 7 juni 1911 en overleden te Doorn op 8 april 2003, dochter van Nicolaas Vinke en Maria Wilhelmina Johanna van der Vliet. Uit het huwelijk werden vijf kinderen geboren, zie verder bij de volgende generatie.

Zijn vier broers waren:

1. Anthony Hendrik (geboren op 6 augustus 1893 op Huize "Rupelmonde" te Nieuwersluis en overleden op 27 maart 1962 te Utrecht), notaris te Breukelen.

2. Hendrik Jacob (geboren op 21 januari 1898 op Huize "Over-Holland" en overleden op 9 april 1978 te Arnhem). Hij was chef van de sociale dienst van de drukkerij J. van Boekhoven te Utrecht en dijkgraaf van Amstelland (van 1932 tot 1945).
3. Dirk Willem (geboren op 1 juni 1901 op Huize "Over-Holland" en overleden op 8 november 1990 in Nieuwersluis). Hij was rentmeester bij de Coöperatieve Centrale Raiffeisenbank te Utrecht (van 1925 tot 1966) en hoogheemraad van het Groot-Waterschap van Woerden.
4. mr. Jacob Hendrik Marie Agatho (geboren op 16 december 1903 op Huize "Over-Holland" en overleden op 10 september 1992 te Baarn). Hij was werkzaam bij Broekmans Administratie Kantoor N.V. te Amsterdam.

De vijf broers hadden één zuster, de op 3 november 1905 op Huize "Over-Holland" geboren en op 24 maart 2005 in Laren (NH) overleden Jacoba Henriëtte Marianna, intendant van het Koninklijk Paleis en Domein Het Loo (van 1959 tot 1970), dame du palais

honorair van Koningin Juliana en Eredame in de Huisorde van Oranje-Nassau. Ze was de echtgenote van jonkheer Diederik Jan Anthonie Albertus van Lawick van Pabst (geboren op 13 september 1902 te Doetinchem en overleden 5 november 1958 op "Het Kleine Loo" te Apeldoorn), kolonel titulair der artillerie, ordonnansofficier van Koningin Wilhelmina (van 1935 tot 1940), adjudant van Koningin Wilhelmina en Koningin Juliana (van 1940 tot 1957) en intendant van het Koninklijk Paleis en Domein Het Loo (van 1949 tot 1958). Hij was Commandeur in de Huisorde van Oranje-Nassau.

De vierde generatie

Mr. Willem Isaïc Doude van Troostwijk en Albertine Mary Vinke hadden zoals eerder vermeld vijf kinderen:

1. Jacoba Henriëtte Marianna (geboren op 2 juli 1933 te Eck en Wiel).
2. Maria Wilhelmina Johanna (geboren op 22 september 1934 te Loenen aan de Vecht).
3. Hendrikje Nicoline (geboren op 9 november 1940 te Nieuwersluis).
4. levenloos geboren zoon (Loenen aan de Vecht, 18 maart 1947).
5. Albertine (geboren op 15 juli 1948 te Nieuwersluis).

Met het overlijden van mr. Willem Isaïc Doude van Troostwijk te Utrecht hield deze tak van het tweede geslacht Doude van Troostwijk op 12 juli 1965 in mannelijke lijn op te bestaan. Het "Nederland's Patria" biedt geen enkel aanknopingspunt waar het gaat om de overdracht van de Ambachtsheerlijkheid Tienhoven aan een van zijn verwanten (dat wil zeggen: een van zijn broers, zijn zuster of een van hun mannelijke of vrouwelijke nakomelingen). Hetzelfde geldt voor andere geraadpleegde documenten. Er mag dus gevoeglijk worden aangenomen dat hij de laatste telg van het (tweede) geslacht Doude van Troostwijk was, die heer dan wel vrouwe van Tienhoven is geweest. Het ligt dus in de rede om het artikel hier af te ronden.

Het geheel overziende, blijft de vraag wat de "erven van Mevrouw de Weduwe Mr. W. Nierstrasz, geboren P.A. Donker Curtius" er in het begin van de jaren twintig van de vorige eeuw toe heeft bewogen de Ambachtsheerlijkheid Tienhoven te schenken aan een achterneef van hun moeder, mr. Hendrik Jacob Doude van Troostwijk. Daarbij mag overigens niet uit het oog worden verloren dat de materiële betekenis van de heerlijkheid toen al niet veel meer voorstelde, de (afkoopsom van de) jachtrechten daargelaten. Het was een ceremoniële of - zo men wil - symbolische functie geworden.

Het patrocinium van de Nederlands Hervormde kerk in Tienhoven

Dr. H.J. Kok¹

Voor de hervorming was de beschermheilige van de kerk in Tienhoven Sint Nicolaas.

De grote opbloei van de verering van Sint Nicolaas begon in 1087. Toen stalen zeelieden uit de zuidelijke Italiaanse havenstad Bari de botten van de goedheiligman uit zijn tombe in de kerk van Myra, in het huidige Turkije.

Twee jaar later wijdde paus Urbanus II de basiliek van St. Nicolaas in Bari. In deze kerk worden de relikwieën van de heilige in een kostbare schrijn bewaard. Bari werd nu een druk bezochte bedevaartsplaats, vergelijkbaar met Rome en Santiago de Compostella. Ook werd Bari de inschepingshaven voor de talrijke kruisvaarders, die sinds 1096 gingen deelnemen aan de kruistochten om de Heilige Plaatsen te bevrijden.

Onder deze kruisvaarders waren ook gelovigen uit het bisdom Utrecht, zoals bijvoorbeeld de graven van Holland en Gelre, aanzienlijke heren en eenvoudige lieden uit Holland en Friesland. In Bari en in plaatsen als Constantinopel leerden zij de kindervriend als grote wonderdoener kennen en brachten de verering voor de heilige mee terug naar huis. In het Oosten werd Sint Nicolaas vereerd als de heilige die in nood geraakte schepen van de ondergang redde. Daarnaast beschermde hij ook tegen gevaren, die water gerelateerd waren, zoals watersnood en overstromingen, veroorzaakt door dijkdoorbraken bij rivieren. Daarom komen langs rivieren kerken ter ere van Sint Nicolaas voor, zoals Capelle aan de IJssel, Tienhoven, Koudekerk bij Leiden, Angeren en Ellecom.

De patrocinia van Sint Nicolaas

In de sedert de 12de eeuw ontgonnen gebieden zijn talrijke kerken aan St. Nicolaas gewijd. Zo vindt men in het Hollands-Utrechtse veengebied, waar vooral Hollanders en Friezen als ontginners zijn opgetreden, Sint Nicolaaskerken te Vinkeveen, Nieuwveen, Jutfaas, IJsselstein, Benschop². Ook in het noordwesten van de tegenwoordige provincie Overijssel en in Stellingwerf, waar eveneens Fries-Hollandse ontginners werkzaam zijn geweest, komen veel St. Nicolaaskerken voor. In dit beperkte gebied liggen dicht bijeen niet minder dan zestien aan Sint Nicolaas gewijde kerken³. Ook in Duitsland heeft men opgemerkt, dat daar, waar Hollandse en Vlaamse kolonisten zich

² H. van der Linden, *De Cope*, Bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de oplegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte, Assen, 1955, p.115 e.v.

³ B.H. Slicher van Bath, *Mensch en Land in de Middeleeuwen*, dl. 2, Assen, 1945, p.25 e.v.

¹ Dr. H.J. Kok, *Enige Patrocinia in het Middeleeuwse Bisdom Utrecht*, Assen, 1958.

vestigden, kerken ter ere van Sint Nicolaas werden gesticht. Zo vindt men in de omgeving van Bremen en in Saksen Sint Nicolaaskerken, waarvan de patrocinia op deze kolonisten teruggaan⁴.

Welke de reden is, die de ontginners ertoe bewogen heeft, juist Sint Nicolaas als patroon van de nieuwe parochiekerken in de ontgonnen gebieden te kiezen, is moeilijk vast te stellen. Ongetwijfeld zal de grote populariteit, die Sint Nicolaas sedert de 12de eeuw genoot, mede oorzaak zijn geweest, dat men hem in de pas ontgonnen streken vele kerken heeft gewijd⁵. Naast de beschermers van de zeevarenden was Sint Nicolaas ook de patroon van de kooplieden⁶. Ofschoon dit patronaat bij de vorming van de Sint Nicolaaspatrocinia in het bisdom Utrecht een rol heeft gespeeld, heeft men de betekenis ervan vaak overdreven. Zo verklaart men de Sint Nicolaaspatrocinia van de kerken rond de voormalige Zuiderzee, zoals Kampen, Elburg, Amsterdam, Monnikendam en Edam, uit dit patronaat. Bij Kampen is dit al onjuist. Deze plaats is een ontginning; bovendien komt de kerk hier al voor in een tijd, toen Kampen als handelsstad nog zo goed als geen betekenis had. Bij de kerk van Elburg gaat het Sint Nicolaaspatrocinium, zoals boven gezegd is, op de abdij van Werden terug. Ook Amsterdam, Monnikendam en Edam waren ten tijde van de kerkstichting nog geen bloeiende handelsnederzettingen. Bij deze drie plaatsen zal de bescherming, die de heilige tegen de gevaren van het water bood, voor de keuze van het patrocinium beslissend zijn geweest. In slechts enkele plaatsen zal men het Sint Nicolaaspatrocinium uit het koop-

4 H. Helbig, Untersuchungen über die Kirchenpatrozinien in Sachsen auf siedlungsgeschichtlicher Grundlage, Hist. Studien Heft 361, Berlin, 1940, p.233.

5 M. Benzerath, Die Kirchenpatrone der Alten Diözese Lausanne im Mittelalter, Freiburg, 1914, p.161.

6 K. Meisen, o.c., p.66.

liedenpatronaat mogen verklaren. In Deventer was de Sint Nicolaas- of Bergkerk aan de markt gelegen. Misschien moet men uit dit patronaat ook de Sint Nicolaaspatrocinia van de kerken in Utrecht en Middelburg verklaren.

Sedert de tweede helft van de 12de eeuw zijn er gegevens over de liturgische verering van het Sint Nicolaasfeest bewaard. Het kapittel van Sint Jan te Utrecht vierde sinds 1163 het feest van Sint Nicolaas op 6 december als een festum duplex.⁷ Ook in het calendarium van de ordinarius van de Utrechtse kathedraal, omstreeks 1200 vervaardigd, komt het feest van de heilige voor. Vóór 1333 vierde men in het domkapittel het Sint Nicolaasfeest als een festum duplex. In het kapittel van Sint Salvator werd het feest tegen 1383 een festum solemne.⁸

Blijkens het bovengenoemd calendarium van het domkapittel was omstreeks 1200 de zesde december een dag, die men als zondag moest vieren en waarop men geen arbeid mocht verrichten. Bisschop Jan van Arkel handhaafde in zijn synodaal statuut van 16 mei 1346, waarin hij de viering van de feestdagen in het bisdom Utrecht regelde, deze dag als zodanig, terwijl bisschop Hendrik van Beieren in zijn statuut van 2 mei 1525 hetzelfde deed.⁹ In Friesland moest volgens een wet uit 1412 de feestdag van St. Nicolaas een rustdag zijn.¹⁰

7 H. F. van Heussen, Historia episcopatum foederati Belgii, dl. I, Leiden, 1719, p. 538.

8 P. Séjourné, L'Ordinaire de St. Martin d'Utrecht, Utrecht 1919-1921, p. 42 en p. 43.

9 J. C. C. Joosting, Provinciale en synodale statuten, in J. G. C. Joosting en S. Muller Hzn., Bronnen voor de geschiedenis der kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht in de Middeleeuwen, dl. 5, Gravenhage 1914, p. 113 en p. 156.

10 W. Moll, Kerkgeschiedenis van Nederland voor de Hervorming, dl. 3, 3e stuk, Utrecht t869, p. 26z.

Sint Nicolaaskerk in Tienhoven.

De geschiedenis van *Zwarte Piet*

Nikolaus en Krampus bezoeken een familie in de winter van 1896.

Vermoedelijk deed Zwarte Piet aan het begin van de 19e eeuw zijn intrede in de folklore van de Lage Landen. Voor die tijd opereerde Sinterklaas alleen, of werd hij begeleid door de duivel. Tussen een duivel en een Moor bestond in het bewustzijn van toenmalige Europeanen weinig verschil. Oorspronkelijk was er slechts één Zwarte Piet.

Naarmate de traditie dat de Sint afkomstig zou zijn uit het voormalige Morenland Spanje populairder werd, evolueerde de knecht van de goedheiligman tot een Moor. Een andere verklaring kan zijn dat Algerijnse en Turkse kapers onze kusten afstruinden op

zoek naar “christenen” om als slaven te verkopen. Daadwerkelijk werden ook veel kinderen ontvoerd van kustplaatsen en eilanden¹. Zwarte Piet is dan geen knecht, maar staat verder af van Sinterklaas. Wie zoet is krijgt lekkers, maar wie niet oppast wordt door de Moren meegenomen. Het past in de traditie van goed en kwaad, en de gewoonte van Sinterklaas om met een boot te komen.

Tot ver in de tweede helft van de 20e eeuw was Piet, in lijn met ingesleten koloniale tradities, een niet zo slimme helper die zich van een brabbeltaaltje bedien-
de. Toen immigratie vanuit de voormalige koloniën

1

Sultans, slaven en renegaten, Joos Vermeulen.

ervoor zorgde dat Europeanen beter vertrouwd raakten met Afrikanen, ontwikkelde Piet zich tot een respectabele assistent van de vaak verstrooide Sinterklaas.

Een andere verandering die Zwarte Piet doormaakte, was dat hij door de jaren heen steeds minder als kinderschrik ging fungeren. In de 19e eeuw werd van Zwarte Piet vaak verteld dat hij het hele jaar door voor Sinterklaas bekeek wat de kinderen deden (*Alles ziet die slimme Piet, zich vergissen kan hij niet*). Was je stout, dan liep je het risico dat je in de zak werd meegenomen naar Spanje, alwaar je je voor de Sint moest uitsloven.

Oorspronkelijk had Sinterklaas slechts één helper. Gaandeweg de twintigste eeuw bedacht men dat als één Zwarte Piet leuk is, een heleboel Zwarte Pieten nóg leuker zou zijn. Sindsdien wordt Sinterklaas vergezeld door vele Pieten, tegenwoordig vaak met ieder een eigen taak. Terwijl Sinterklaas altijd statig en gedistingeerd is, gedragen de Pieten zich als acrobaten en grappenmakers die vaak kwajongensstreken uithalen.

Dat dit gebruik in 1945 door Canadese soldaten bedacht zou zijn, is niet geheel juist. Al voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog vierden in 1939 Nederlandse gemobiliseerde soldaten het Sinterklaasfeest met twee Pieten.² Echter pas na de Tweede Wereldoorlog werd het voor Sinterklaas gebruikelijk om (zeer) veel Pieten mee naar Nederland te nemen.

Verskillende interpretaties

De herkomst van deze helper is omstreden, er bestaan dan ook verschillende ideeën over: hij was oorspronkelijk een demon die door de heilige gedwongen werd goede daden te verrichten, of juist een voorchristelijke godheid die zich moest onderwerpen aan de christelijke sint. Volgens sommigen gaat hij terug op een Moors knechtje en is zijn huidkleur daaraan te danken. Anderen zeggen dat dit hetzelfde is, want de Moor was volgens sommigen de duivel. In andere landen is de Moorse variant onbekend, hier is de helper van Sinterklaas meestal een duivel (bijvoorbeeld Krampus) en het personage werd pas sinds de kerstening als kwaadaardige duivel afgeschilderd.

In christelijk perspectief is Piet de bedwongen satan, plaatsvervanger van de overwonnen Wodan, of diens helper Nörwi, de zwarte vader des nachts, die ook een roe droeg (als vruchtbaarheidssymbool). Een duivel als knecht van Sinterklaas is nog duidelijk te zien in de Oostenrijkse Sinterklaastradities. Hier wordt Sinterklaas begeleid door een Krampus of een Percht die behoorlijk angstaanjagende duivelse uiterlijkheden hebben en luidruchtig door de straten slepen met kettingen.

Krampus, met tuchtroede, de helper van Sinterklaas in de Alpen.

Een wat vriendelijker verhaal is dat de heilige Nicolaas op een slavenmarkt in Myra eens een Ethiopisch jongetje met de naam Piter (afgeleid van Petrus) aantrof. Sint kocht de jongen vrij en uit dankbaarheid bleef hij de Sint nabij. Zo komt Zwarte Piet volgens sommigen aan zijn negroïde trekken, hoewel anderen denken dat die later erbij zijn bedacht vanwege het koloniale verleden.

Volgens het Meertens Instituut was Zwarte Piet oorspronkelijk niet zwart, maar blank. Hij heette Jan de Knecht³. In Duitsland heeft Sinterklaas ook maar één knecht. Hij heet daar Knecht Ruprecht en is van oorsprong blank. Frankrijk kent ook maar één blanke knecht van Sinterklaas, genaamd Le Père Fouettard.⁴

Volgens een andere theorie was Piet oorspronkelijk een Italiaanse schoorsteenveger.

Een andere mogelijkheid van de herkomst van Zwarte Piet ligt in de Germaanse god Wodan. Wodan reed op zijn witte schimmel, Sleipnir, door de lucht en was aanvoerder van de Wilde Jacht. Hij werd altijd vergezeld door de twee zwarte raven; Huginn en Muninn. De raven luisterden, net als Zwarte Piet, aan de

2 Beeldbank WO2, foto nr. 108615, militairen vierden Sinterklaas in 1939.

3 Deel 2 van de reeks Het Alledaagse Leven, Suikergoed & surprises. Over Sinterklaas.

4 Companions of Saint Nicholas, de:Knecht Ruprecht, en:Le Père Fouettard

Sinterklaas en Zwarte Piet bezoeken een Nederlandse familie, 1939.

Afbeelding uit 1900-1925.

schoorsteen om Wodan over de goede en de slechte daden van de stervelingen te vertellen⁵.

Vergelijk ook de berserker, het lichaam was geheel zwart geverfd en men droeg dierenhuiden. De berserker heeft de eigenschap van Odin om in een vogel, vis of wild dier te veranderen en te vliegen.

Ook de knechten van Sinterklaas in andere landen zijn vaak als duivel afgebeeld (soms met hoorns van dieren (bokken)), bijvoorbeeld de Krampus, dit komt overeen met de onderdrukking van de voorchristelijke godheden. De eens almachtige godheid werd als knechtje of slaaf van de Sint beschouwd, een manier om de heidense bevolking te kerstenen.

De Scandinavische kerstbok (Julbocken) (de naam verwijst naar het Yule of joelfeest) lijkt qua uiterlijk veel op de Krampus; de Finse Kerstman Joulupukki stamt van de Julbocken af. De Jólásveinar geven, net als Zwarte Piet, geschenken tijdens de periode rondom Yule. Ook bijvoorbeeld Cernunnos, de gehoornede, droeg een gewei.

Vergelijk Zwarte Piet ook met de bontgeklede Franse harlekijn (naar Hellequin), vaak met zwart (half) masker, die ook wel als aanvoerder van de Wilde Jacht wordt aangevoerd. De Italiaanse Befana is ook met roet besmeurd en brengt cadeautjes door de schoorsteen.

Omstreden

⁵ Stichting Identiteitsbegeleiding Midden-Nederland: "Zwarte Piet is nu de zelfbewuste Sinterklaas-assistent" door Eelco van den Heuvel (bespreking "Op zoek naar Zwarte Piet" door Frits Booy), Stichting Nationaal Sint Nicolaas Comité: Aankondiging lezingen van Frits Booy in 2003

Dat Zwarte Piet in de loop der jaren minder dom is geworden, wil niet zeggen dat de Zwarte-Piettraditie onomstreden is. Zowel de huidskleur als de "sociale positie" van Zwarte Piet geven soms aanleiding tot kritiek, omdat zijn rol racistische vooroordelen zou bevestigen. Deze kritiek wordt door anderen weerlegd met het argument dat Zwarte Piet een Italiaanse schoorsteenvegersknecht is; zijn gezicht is alleen daardoor zwart van het roet. Dit idee wordt nog eens versterkt door het feit dat Piet een roe heeft (een instrument van schoorsteenvegers), Italiaanse schoorsteenvegerskledij draagt en op daken klimt. Anderen weer zeggen dat zijn kledij Moors is. Waarschijnlijk is dat de moderne Zwarte Piet een spontaan gegroeid mengsel is van al deze typen.

In ditzelfde verband is de omstreden regel *Ook al ben ik zwart als roet* (uit de Sinterklaasklassieker *Daar wordt aan de deur geklopt*) wellicht juist bedoeld om eventuele racistische vooroordelen weg te nemen.⁶

Sommigen nemen desondanks nog steeds aanstoot aan het vermeend racistische karakter van de traditie. De traditie van de Zwarte Piet wordt mede hierom door sommigen bekritiseerd. De Zwarte Piet wordt in deze kringen wel gezien als een symbool van de onderdrukking van de Derde Wereld, door het westerse imperialisme.

Pleidooien om Piet een andere kleurtje te geven zijn echter nooit in brede kring aangeslagen. Echter, de stereotype gouden oorkingen worden tegenwoordig wel weggelaten en het kroeshaar wordt vaak vervangen door zwarte krullen. Volgens de meeste mensen is Zwarte Piet een vrolijke kindervriend die zwart is van het roet in de schoorstenen.

⁶ Chinsky.nl

Het Sint-Nicolaasfeest van Jan Steen

Herman Beckmann

In het Rijksmuseum in Amsterdam hangt het schilderij *Het Sint-Nicolaas feest*¹ van Jan Steen (1626-1679). Het is een van de populairste schilderijen in het Rijksmuseum. Dit is niet alleen te danken aan de virtuositeit waarmee het geschilderd is, maar ook aan de herkenbaarheid voor de hedendaagse beschouwer, zoals het zetten van de schoen, het ontvangen van geschenken, de roe voor stoute kinderen en het zingen bij de schoorsteen. Ook de aanwezigheid van snoepgoed en (peper)noten zijn bij de hedendaagse viering van het Sint-Nicolaasfeest niet weg te denken.

Op het schilderij staan vier van Jan Steens kinderen afgebeeld: Eva, het oudste meisje, Thaddeus, de huilende jongen, Cornelis met de kolfstok en het meisje in het midden, Catharina. Toch heeft Jan Steen niet zijn hele familie weergegeven. Dit is in zoverre opmerkelijk, omdat hij zich zelf op veel van zijn schilderijen met verve afbeeldde. Het meisje op de voorgrond heeft een Johannes de Doper-pop en een emmertje met snoepgoed en kleine cadeautjes gekregen.

Een Johannes de Doper-pop is typisch katholiek speelgoed. We kunnen veilig concluderen dat we hier naar een katholiek gezin kijken, Sinterklaas vieren was voor een calvinistisch gezin in de 17de eeuw uit den boze.

De moeder strekt haar armen, zij wil de pop nader bekijken. Achter haar staat Cornelis die naar de schoen met de roe wijst die Eva in haar hand houdt. De grootmoeder wenkt de huilebalk Thaddeus, zij weet dat er in het hemelbed nog een cadeautje voor hem is verstopt.

Bij de schoorsteen staan drie kinderen te zingen. Het kleinste kind heeft een taaitaipop in de vorm van Sinterklaas. Over lekkernijen gesproken, wat te denken van de mand links op de voorgrond met speculaas, wafels en koek. Tegen een tafeltje rechts staat een duivekater².

1 Het schilderij is vervaardigd rond 1666 en is rechtsonder gesigneerd: *JSteen* (JS in een), doek, 82 x 70,5 cm.

2 Duivekater of deuvekater is een traditioneel feestbrood, dat voornamelijk in de streek ten noorden van Amsterdam (Nieuwendam en Zaanstreek) wordt gebakken. Het is een langgerekt ovaal, zoet witbrood, dat rond Pasen, Pinksteren en met de Kerstdagen wordt gegeten. De echte Noord-Amsterdamse of Zaanse duivekater is een zogenaamd vloerbrood, dat wil zeggen op de plaat gebakken, dus niet in een bakvorm. In het bakkerijmuseum 'In de Ge-croonde Duyvekater' op de Zaanse Schans worden duivekaters van twee verschillende Zaanse bakkers verkocht, elk volgens eigen recept. In veel plaatsen wordt/werd duivekater alleen met Pasen gegeten. Bron: Wikipedia.

Op het tafeltje is een appel zichtbaar waarin een munt is gestoken. Brederode beschrijft een appel met een verborgen gouden munt als één van de sinterklaascadeaus in zijn toneelstuk *Het Moortje*.

Een tweede Sint-Nicolaasfeest van Jan Steen bevindt zich in het Rotterdamse museum Boymans-van Beuningen. Het is kleiner dan de Amsterdamse versie (58,5 x 49 cm). Ook hier staat in het centrum van de compositie zijn dochtertje Catharina. Ze heeft een ronde koek in haar handen en draagt een emmertje met nog meer lekkernijen en haar schortje puilt uit van de wafelkoeken. Haar broertje Cornelis heeft ook op dit schilderij een kolfstok gekregen en in zijn linkerhand houdt hij een appel. De oma laat een munt zien (die hoogst waarschijnlijk in de appel was gestoken) en opa zit vergenoegd te kijken naar de opgetogen Cornelis. Tegen de stoof rechts op de voorgrond staat een duivekater. Op de stoof ligt een sluitappel met daarin een munt. Dat is een appel die zo kunstig gesneden is dat je hem na uitholling ook weer kunt sluiten, met geld of een kleinigheid erin: een regelrechte surprise! Een pruilende Thaddeus heeft weliswaar zijn schoen gezet, maar buiten een tol en wat zwavelstokjes heeft hij niets gekregen. Volgens de Goedheiligman verdiende hij niet meer.

Net als op het schilderij in het Rijksmuseum strekt de moeder haar armen uit naar haar dochtertje Catharina.

Het Rijksmuseum heeft nog een schilderij van een Sint-Nicolaasfeest (zie bovenstaande afbeelding) dat uitgeleend is aan het museum Amstelkring *Ons' Lieve Heer op Solder*. Het is geschilderd door Richard Mennesz. Brakenburg (1650-1702). Hij was een trouw navolger van Jan Steen.

Literatuur: H. P. Chapman e.a. *Jan Steen, schilder en verteller*, Amsterdam, 1996

P. Biesboer e.a. *Satire en vermaak*, Haarlem, 2003.

K. Braun, *Alle tot nu toe bekende schilderijen van Jan Steen*, Rotterdam, 1980.

Sint Nicolaas en Spanje, Italië en Turkije

Hans van den Heuvel

Sint Nicolaas en Spanje zijn hier te lande onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het is immers het land vanwaar de goedheiligman jaarlijks per stoomboot tot ons komt. Ook weten niet weinigen dat hij volgens de overlevering in de grijze oudheid bisschop was van Myra, een havenstad in Klein-Azië (het huidige Zuidwest-Turkije). Veel minder bekend is de relatie tussen Sint Nicolaas en de Italiaanse havenstad Bari. Daarom ligt het voor de hand om in de “Sinterklaaseditie” van het Nieuwsblad van onze vereniging aandacht te besteden aan een artikel over dit onderwerp van de hand van Linda Otter, dat begin december vorig jaar werd gepubliceerd in “Elseviers Magazine”. Ik heb de tekst van dit artikel enigszins ingekort en hier en daar geparafraseerd om het in dit blad te kunnen inpassen. Linda Otter, correspondentie voor Nederlands oudste weekblad met als standplaats Rome, geeft een levendige beschrijving van de eer die aan de kerkvorst wordt bewezen, in Italië in het algemeen en in Bari en omgeving in het bijzonder. Ze begint haar verhaal met de vermelding dat algemeen wordt aangenomen dat hij in 270 na Christus werd geboren in het ten zuidoosten van Myra gelegen Patara en op 6 december 343 in de eerstgenoemde plaats overleed. “Zijn ouders zouden rijke christenen zijn geweest, die met een zegen dat ze een bijzondere zoon hadden, omdat de baby onmiddellijk na zijn geboorte al rechtop in zijn badje stond en zijn handjes ten hemel hief”. De journaliste citeert vervolgens de Dominicaanse geestelijke Gerardo Gioffari, de directeur van het Wetenschappelijk Instituut “Nicolaiani” in Bari. Volgens hem staat vast dat Nicolaas onder keizer Constantijn de Grote (omstreeks 306-337) bisschop van Myra was. Ook is hij ervan overtuigd dat de bisschop aanwezig was bij het Concilie van Nicea in 325. Maar Linda Otter meldt dat andere onderzoekers die mening niet zijn toegedaan. Het middengedeelte van het artikel neem ik letterlijk over. Het gaat om de volgende teksten:

De Sint-Nicolaastombe

“De faam van Nicolaas groeide vooral in de achtste en de negende eeuw, toen Arabische moslims het Middellandse Zeegebied terroriseerden. Op hun rooftochten werden duizenden jongeren gevangen

genomen en op slavenmarkten verkocht. Als patroonheilige van zeevaarders en gevangenen maakte de Sint snel opmars.

In 1071 versloegen de Seltsjoeken, een islamitische Turkse stam uit Centraal-Azië, bij Manzikert de Byzantijnen om zich vervolgens te vestigen in Anatolië. In Bari besloot de bevolking in actie te komen. De overblijfselen van de heilige mochten niet in de handen van moslims komen en moesten daarom uit de Sint-Nicolaastombe in Myra worden gestolen. Er was nog een zwaarwegend argument. De stad ging gebukt onder economische problemen. De Normandiërs, die de stad in 1071 veroverden, hadden hun handelscentrum naar Palermo op Sicilië verplaatst en de eens zo bloeiende havenstad Bari had dringend geld nodig.

De relikwieën van een heilige, zo redeneerde het stadbestuur, waren uitstekend geschikt om de stad een nieuwe impuls te geven. Bari zou een nieuw pelgrimsoord worden en velen konden profiteren van het religieuze toerisme. Vooral de kerk ging erop vooruit. Het was goed gebruik dat pelgrims hun giften aan de geestelijken schonken.

In 1087 ondernam een groep van 62 zeelieden, onder wie kooplieden en twee geestelijken, de tocht over zee om de relikwieën uit het graf te roven. Met een list bereikten ze de zwaarbewaakte tombe. Ze vermoordden de bewakers van het graf en reisden zo snel mogelijk met de beenderen terug naar Bari. Toen de zeelieden op 8 mei thuishkwamen, werden ze als helden ontvangen en de bevolking vierde dagenlang feest vanwege de komst van Sint Nicolaas. Het stadsbestuur gaf direct opdracht om een mooie grote kathedraal te bouwen, waar de beenderen konden worden gehuisvest.

Alle zeelieden die deel hadden genomen aan de rooftocht werden beloond met speciale privileges. Ze kregen een percentage van de inkomsten die de relikwieën de stad zouden opleveren en het recht om aan de voet van de nieuwe Sint-Nicolaaskerk te wor-

Russische gelovigen verzamelen zich bij de ingang van de baseliek.

De indrukwekkende baseliek in Bari waar Sint-Nicolaas nog altijd ligt.

den begraven. Dat geschiedde ook. Hun namen werden boven hun graf in de buitenkant van de kerkmuur gegraveerd.

Na de voltooiing van de kerk kwamen pelgrims van heinde en verre om het graf te bezoeken. Samen met Jacobus van Compostella en Sint-Maarten van Tours behoort de plek tot de top-drie van heiligdommen van Europa. Wie deze drie plaatsen bezocht, was verzekerd van een plaatsje in het paradijs. En nog steeds is Bari zeer in trek bij pelgrims”.

Sint Nicolaas in Rusland en Oost-Europa

“Ook in Rusland en Oost-Europa is Nicolaas uitermate populair. Hij wordt in Rusland niet alleen beschouwd als beschermheilige, maar ook vereerd als beschermers van het ware geloof. Tijdens zijn episcopaat wonnen de christenen steeds meer terrein ten koste van de aanhangers van de Romeinse en Griekse goden”.

Niemand minder dan Vladimir Poetin, premier en oud-president van Rusland, “schonk de kerk het grote standbeeld van de Sint, dat is te zien op een hoek van het Sint-Nicolaasplein. Begin dit jaar werd de Sint-Nicolaasbasiliek ook uitgebreid met een museum, waar antieke beelden en manuscripten tentoongesteld worden. Poetin is een zeer toegewijd bewonderaar van Sint Nicolaas. Naast zijn slaapkamer liet hij een kapel voor Sint Nicolaas bouwen, zodat hij dagelijks een mis aan hem kan opdragen”.

Vladimir Poetin bezoekt het graf van Sint Nicolaas in Bari.

Sint Nicolaas in het Westen

“In het Westen staat Sint Nicolaas bekend als held en goedheiligman. Hij is de beschermers van maagden, prostituees, zeelieden, handelaren en gevangenen. Hij redde drie schone maagden van de prostitutie door bundels met goud door het raam te gooien. Op afbeeldingen is hij daarom te herkennen aan drie muntstukken of ronde bollen (geldzakjes). Hij wekte kinderen tot leven en loodste schipbreukelingen veilig naar wal. Zijn imago als kindervriend ontstond toen hij een ontvoerd jongetje aan zijn moeder teruggaf”.

Slot

De inwoners van Bari – en ongetwijfeld ook tal van hun landgenoten – kunnen zich overigens volstrekt niet vinden in de Westerse bejegening van Sint Nicolaas, die zij veel te profaan (= te werelds) vinden. Zij beschouwen hem als een heilige die respect verdient, wat iets geheel anders is dan een kindervriend uit Spanje die marsepein uitdeelt en zich omringt met zwarte bedienden. Ook elke vergelijking met de “rare Amerikaanse Kertsman” werpen zij verre van zich.

In 1950 gaf een pauselijke commissie toestemming om de crypte van Sint Nicolaas te onderzoeken. Een team katholieke wetenschappers onder leiding van de aartsbisschop van Bari, constateerde dat Sint Nicolaas in de leeftijd van ongeveer zeventig jaar was overleden. Hij was 1,67 meter lang en tenger gebouwd. Zijn gezicht was klein en breed, hij had een opvallende neus en een licht vooruitstekende kin. In de jaren voor zijn dood had hij last van kiespijn. Verder was hij vegetariër. Het skelet was bijna geheel intact. Het verhaal gaat dat de zeelieden uit Bari, in hun haast om weg te komen, enkele beenderen lieten liggen. Deze werden meegenomen door de Venetiërs, die ook naar Myra waren gereisd om relikwieën te stelen, maar te laat kwamen. Zij brachten hun buit naar de Sint-Nicolaaskerk in Venetië. In het Franse Saint-Nicolas-de-Port ligt een vingerkootje van de Sint.

‘De Sint-Nicolaasavond’

gedicht door P.A. de Génestet

Paul Will

Welke letterlievende vaderlander (mannelijk of vrouwelijk) zou ooit dat aardige verhaal bovengenoemd niet gekend hebben of in ieder geval ervan gehoord hebben? Het is pas in 1860 gedrukt, maar al gedurende tien jaar eerder bekend geworden door voordrachten van de auteur. Hoor maar hoe beeldend de dichter ‘het heerlijk avondje’ gebruikt oftewel misbruikt heeft om kluchtig de draak te steken met een vaderlandse misstand, namelijk het onoordeelkundig strooien van ridderorden, waaraan koning Willem II zich destijds schuldig heeft gemaakt. Dit zit de dichter kennelijk hoog; dat verhalend rijm opent meteen al met:

*Wie heeft daar ooren voor
een dwaas, ondeugend lied?
Wien belgt¹ een losse scherts
en ronde waarheid niet?
Wie laat mij vrijheid om te
zeggen en te zingen
Al wat ik hoorde en zag, al
zijn het vreemde dingen!*

Om in de derde strofe te vervolgen met:

*Ik zong mijn huidig lied alleen uit levenslust, ...
‘k Ben zorgeloos en tevreeën,
mijn lied moet vroolijk zijn’...*

Na de aankondiging dat het over de Sinterklaasavond van 1847 zal gaan, begint het feitelijke verhaal, wat hij een vrolijk drama noemt. Breedsprakig wordt geschetst hoe de zaal waar alles zich zal afspelen, eruit ziet, verder met name de heer des huizes, rentenier, vijftiger en min of meer gebuikt. Eén die bijzonder

Petrus Augustus de Génestet (Amsterdam, 21 november 1829 – Rozendaal, 2 juli 1861) was een Nederlands dichter en theoloog.

veel belang hecht aan het feit dat hij zich ‘ridder van den Nederlandschen leeuw’ mag noemen. ‘Hij vroeg nooit: Is die mensch knap, eerlijk, braaf, geleerd? / Maar, heeft hij iets? of wel: Is hij gedecoreerd?’ (vers 28) Even verderop worden de feestvierders van piep tot ouder voorgesteld: Vier lieve diertjes zijn van ’t ridderlijke nest: / Eén manlijk oir, drie blonde dochtertjes; verder familie, neef en nicht gewoon sinds vele jaren / Dees dag hun vreugd aan die der riddertjes te paren. Direct erop de beschrijving van vrouwlief: Een vriendlijk oogenaar, vol reine moedervreugd, / Bespiedt de spanning van de feestelijke jeugd; / ’t

¹ belgt = maakt zich boos over.

Is de eedle vrouw van 't huis, in alles onderscheiden / Van onzen Ridder - want zij heeft verstand voor beiden.

Dan wordt nog de lieve oudste dochter ten tonele gevoerd, die speciaal op een belletje let. 't Is circa zeven uur dat het klinkt en even erna overhandde de opgeprikte huisknecht haar een klein pakje, / Waar-aan het lieve kind haar fijne vingers brandde. Te voorschijn komt een gouden bracelet. De oude heer kijkt scheel en fronsd de wenkbrauwbogen. Hij heeft onmiddellijk door wie die gulle gever is – die zijn eer heeft geschonden. De schenker heeft immers naar de hand van zijn dochter gedongen, maar hoewel deze met nooblen zwier te Leiden had gestudeerd, is hij volgens de heer des huizes geen partij voor d'eedle maagd. De Ridder wenst immers enkel een ridder als schoon-zoon, hij loert en gromt ... dat prul moet worden teruggezonden, maar ja, een g o u d e n armband! Evenwel, de goede moeder zat in het complot; de ongewenste vrijer, die de dochter reeds lang kent, treedt even erna binnen en begint een lied te declameren: 'Uit het land van Kokanje'. Dit lied omvat 25 verzen van zes regels. Luisteren we naar de vijfde: Eens, 't was op een duchtig en kluchtig soupé: / Riep de vorst aan 't dessert: "Eh, v'la une idée! / O, mijn zotskap, mijn Floor, / Leen mij aanstonds het oor; / Ik zeg u, o puik aller grootkanselieren! / Ik wil al mijn vrindjes met lintjes versieren".

De volgende dag komt in alle vroegte jolig en vlug met een zak op zijn rug ons kanseliertje zijne majesteit wekken. Niet veel later nadert de stoet in wilde galop de grens van dat Luilekkerland. Daar tuimelt Floor² van zijn paard en rolt op die zak. Hij krijst ontzet; "Stop, Majesteit stop, ik heb alles verloren". Het gevolg is dat men op markten, straten en wegen alom mensen met linten en ordentjes gesierd tegenkomt. De koning keert weêr, nu bekend en begroet: (...) Daar op eens door 't gemeen / Dringt een manneke heen, / En legt aan den voet van den vorst van Kokanje / Twee sterretjes neer en - een rolletje franje. (...) De goedige Koning van weleer liet allen die trakta-tie houden, men dronk hem ter eere alle dagen champagne. De wijzen alleen bleven stilletjes thuis / En hielden zich af van het vrolijk gedruis.

De dichter maakt een tussenopmerking: "Ik weet niet hoe de Ridder zich bedwongen heeft naar dit ondeugend rijm ten einde toe te luisteren. Hij moet gedecreteerd hebben, dat nu de mate vol was en dat de knaap nooit meer zijn wandling naar zijn huis mocht richten.

Dan, een jaar later is 's Mans drift toch wel enigermate bedaard, / schoon hij nog af en toe woedend naar dat doosje staart. Hij gaat buiten de waard rekenen; in ons geval buiten de zachte politiek van zijn waardige eega. Zij heeft het listige plan bedacht om de ongewenste vrijer voor Sinterklaas te laten spelen.

Zo niemand gezegd en toch gedaan: het uur nadert, waarop de Bisschop zal verschijnen. ...vreselijk luidt de bel, / Een stem broemt in de gang: "Is alles hier nog wel?".

In de reeds genoemde satire op de jaarlijkse lintjesregen raakt onze volksdichter in strofe 70 en een brokje uit 71 bijzonder op dreef als ook de kinderen aan het grabbelen slaan:

De Bisschop strooit in 't rond, en 't jonge volk vergeet Zijn laatsten schroom, en schreeuwt en grabbelt zich in 't zweet.

Kijk, hoe ze rollen, hoe ze grijpen, gluipen, sluipen En allen te gelijk naar 't beste hoekje kruipen, Met welk een woede, welk een ijver, welk een vuur... Ziedaar de maatschappij in mooi miniatuur, Waar ze ook – gij weet het wel – niet minder grabbelen kunnen, En, juist als hier, elkaar geen mop, geen kriek soms gunnen.

Die ziet een ulivel – een ander eet 'em op, Die gooit zijn broêrtje met een half vertrapten mop En grist wat beters voor zijn neus weg, daar weer tuimelen

Zij allen over één, één kraakling! ... en verkruimelen 't Begeerde stuk tot niets! ...

Allen worden gul voorzien van presentjes en wat is nu voor Papa bedacht, zult u vragen. Wel, Sint-Niklaas zegt met trillende stem dat hij als klein bewijs van dank voor 't lief onthaal genoten dit kleintje niet mag versmaden. De gastheer vond het geheel feitelijk maar een kinderachtig gedoe, *totdat hij op het doosje aanvallend de armen strekt in theatrale ont-roering*, wat in de volgende regel rijmt op vervoering: "Dees dag - zoo barst hij los - blijft onvergeetlijk schoon!. Hoor, ik ben kommandeur! Kijk van den Eiketroom!". Het stuk eindigt blij, dochters vriend die vorig jaar de deftig-domme vader gekwetst heeft in diens riddertrots, bekend dat hij thans in Sinterklaas-vermomming optreedt, vraagt vergiffenis en de Ridder nu in goed humeur, schudt hem de hand en geeft zelfs toestemming tot de verloving. De bracelet wordt weer te voorschijn gehaald en om dochters pols bevestigd, die haar moeder bijzonder dankbaar is.

Zo waagde Petrus Augustus. zich aan dit gedicht van maar liefst 119 maal acht regels: 'O, wèl hem, wie dat feest / Nog altijd viert, met kinderlijken geest. De dichter kan echter met betrekking tot de distributie der cadeaus niet nalaten te zeggen: "'t Is hebzucht, woe-ker, handel, / Drift, ijver, jalouzie om kraakling en amandel".

In een volgende aflevering willen we nog het een en ander vertellen over het leven en ander werk van deze dominee-dichter.

2 Met deze Floor verwijst de auteur waarschijnlijk naar baron Floris Adriaan van Hall (1791 – 1866), bekend staatsman in die dagen. Deze was onder meer minister van Justitie, later van Financiën en Buitenlandse Zaken om te eindigen als minister-president.

De waarheid omtrent Sinterklaas¹

Godfried Bomans

Iedereen weet, dat Sinterklaas uit Spanje komt, maar niemand doet moeite hem daar eens op te zoeken. De eerste de beste rakker, die zich wat naar voren geknoeid heeft, wordt tegenwoordig geïnterviewd, maar een man die al 'n dikke duizend jaar aan de weg timmert, die schijnt daarvoor niet in aanmerking te komen. Op Buitenlandse Zaken in Den Haag wisten ze zijn adres niet eens.

'Spanje,' zei de commies, die mij te woord stond 'loket zeven, achter aansluiten, wilt u?'

Loket zeven was een veel aardiger man. 'Kijk, dat vind ik leuk,' zei hij, 'daar gaan we meteen werk van maken. Waar woont hij?'

'Daar kwam ik juist voor,' zei ik.

'Kom, de moed niet verloren,' hernam hij, 'Spanje is zo groot niet en 'n man met 'n wit paard valt al gauw in het oog. Als we nou 's begonnen met 't telefoonboek van Madrid?'

En jawel hoor, daar stond hij in. U raadt nooit onder welke letter. Niet onder de S en niet onder de N, zoals we dachten, en zelfs niet onder de K van Kapoentje, zoals we daarna dachten, maar eenvoudig onder de H, zoals we alle twee al direct gedacht hadden, als we er eerder opgekomen waren. Heilige Nicolaas, kindervriend en makelaar in speelgoederen, 5-Decemberplein, Madrid Oost, compleet met telefoonnummer en al.

'Wil je wel geloven,' zei de commies, 'dat ik er zelf van sta te kijken. Ik wist wel dat hij bestond, maar als je t zo ineens zwart op wit voor je ziet, dan schrik je toch even. En wàt wou u nou van 'm gehad hebben?' 'Ik wou er heen,' zei ik, 'voor 'n interview.'

'Als we 'm nou eerst 's opbelden,' zei de commies, 'dan kunnen we altijd nog zien.'

We hadden hem meteen. Een prettige, rondborstige stem.

Toen hij merkte dat ik met mijn Spaans in de knoop raakte, kwam hij met klinkend Hollands voor de dag, dat alleen in de eu's en a's een licht Amsterdams accent verried. 'Teutekont,' riep hij opgewekt, 'wat sta je te sabbelen?'

Neem de trein en kom hier.'

De commies knikte mij geestdriftig toe. 'Dat is 'm,' fluisterde hij, 'en nou meteen doorbijten.'

Ik haalde diep adem. 'Bent u daar nog?' riep ik.

'Wat dacht je dan,' zei Sinterklaas, 'de drie minuten zijn nog niet om. Kom je nou of kom je niet?'

'Wanneer schikt het u, monseigneur?' vroeg ik. 'Niets te monseigneuren,' antwoordde de stem, 'het is ge-

woon Sint. En je komt maar hoor. Ik ben altijd thuis.'

En weg was hij. Ik nam het eerste vliegtuig en kwam diezelfde

avond nog in Madrid aan. Het 5-December-plein is een klein, doodstil plantsoentje, vol met kauwende kinderen. Toen ik een van hen vroeg of hier soms Sinterklaas woonde, viel er een stuk hart uit zijn mond. 'Je moet daar bellen,' zei de jongen, 'en als je zeg dat je 't niet kan betalen, krijg je 't voor niks.'

Er deed een reusachtige kerel open.

'Vandaag niet meer,' zei hij, 'het is nou mooi geweest.'

Ik vertelde hem wie ik was. 'Dat is gauw,' zei hij, 'vroeger deden we daar 'n maand over. Kom maar mee.'

Hij ging me voor door een nauwe gang en opeens zag ik dat er wat roet achter zijn oren zat. Ik kreeg plotse-ling een vermoeden.

'Zeg eens,' riep ik, 'ben jij Zwarte Piet?'

Hij grinnikte en liet mij in een net vertrek. 'Je krijgt 't er nooit helemaal af,' zei hij, 'wacht u hier maar even.'

De ouwe komt zo. Hij is aan 't knutselen.'

Sinterklaas kwam vrijwel onmiddellijk hierna binnen.

Nog nooit heb ik zo verbaasd gestaan. Het was een gewone man, wel erg oud, maar zonder baard en zonder lange haren. Geen staf geen mijter, niets.

'Sinterklaas!' riep ik, op mijn knieën vallend, 'waar is uw tabberd?'

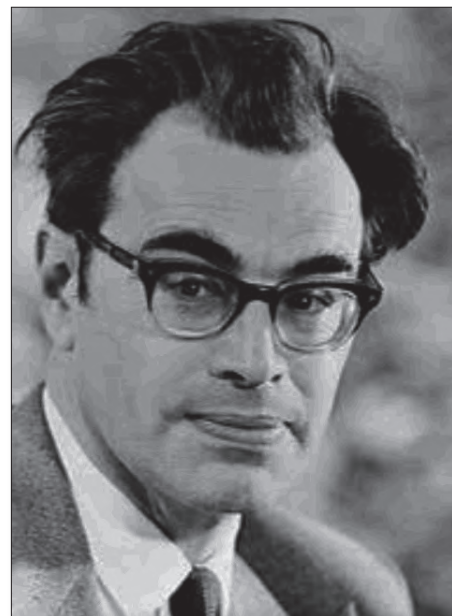
'Mijn wat?' vroeg de oude geprikkeld. 'Uw tabberd, Sinterklaas, uw mijter en uw staf.'

'Ja, ik zal me daar voor aap lopen,' sprak de grijsaard, 'kom, ga zitten, zeg. Wil je 'n stuk zeep?'

Hij gaf mij 'n flink stuk zeep. Ik begreep direct dat het marsepein was en beet er in. Het was zeep.

'Een grapje,' legde hij uit, 'dat doe ik wel meer met bezoekers. Hier heb je 'n echt stuk. En nu wat die tabberd betreft. Je begrijpt toch wel, dat ik niet 364 dagen van 't jaar voor mal wil lopen, om die ene dag dat ik 'm werkelijk nodig heb? Ik zal daar gek wezen. Hoe vind je die marsepein? Ik heb ze ook in 't rood, maar dat is mindere kwaliteit.'

Ik bleef hem verbijsterd aankijken. Hij was zo heel anders dan ik mij hem had voorgesteld. Zo veel... gewoner, als ik mij zo mag uitdrukken. Hij droeg een bolhoed en leunde achterover in zijn stoel, met de duimen in zijn vest. Ook rookte hij een sigaar, maar

¹ Dit artikel verscheen in de bundel *Enige richtlijnen voor bisschoppen*, Amsterdam, 1987.

tot mijn verwondering kwam er geen rook uit. Hij scheen mijn gedachten te raden. 'Chocolade,' zei hij, 'ik heb ze ook gevuld. Probeer ze eens.'

Hij reikte mij een kistje aan. Ze waren heerlijk. 'Het beste is,' zei Sinterklaas, 'om er drie van deze te nemen en twee van die, en ze dan alle vijf tegelijk in je bek te stoppen. Dan heb je wat. Maar wat wou u geweten hebben?'

'Vooreerst dit,' zei ik flink, 'u bent toch wel de echte Sinterklaas?'

'Dat zal je gedag wezen,' antwoordde de oude, 'ik loop al zo'n goeie duizend jaar in 't vak mee, en dan mag je langzamerhand wel zeggen dat je 't bent. Maar ik begrijp wel, wat u in de war brengt. Ik heb m'n spullen niet aan. Zeg het maar eerlijk: dat is-'t. Maar waarom zou ik? Als je eens wist, hoe warm het onder zo'n pruik is. Nou praat ik niet eens over de lijm van de baard. Dat trekt en jeukt, tot je er beroerd van wordt. En toch hou ik me aan lijm. Zo'n ijzerdraad om je kin, dat merken ze. Vroeg of laat: ze zien 't. Mag een jaar goed gaan, maar op een avond val je door de mand. En dan sta je voor schut. Nee, lijm en nog eens lijm, dat is 't enige. Neem er nog 'n paar, ze staan er voor.'

Hij brak zelf de achterpoot van een suikeren schaap af en keek aandachtig in de buikholte. 'Mooi dun geblazen,' zei hij, 'dat deed ik drie eeuwen geleden nog niet zo. Maar je leert elk jaar bij. Het moeilijkst zijn de marsepeinen worsten. Dat gevlekte, dat moet van binnen helemaal dórgaan, tot het eind aan toe. Kaasjes zijn makkelijker. Je bijt maar en ze blijven geel. Dat kan iedereen. Wat niet meevalt, dat zijn die suikeren pispotjes met 'n drolletje er in. Daar heb ik wat op zitten tobben. Het is vreemd, maar ze raken uit de mode. De mensen willen ze niet meer. Maar ik vond ze leuk. Ik

mocht ze graag maken. Maar wat bent u stil?'

Ik was nog steeds niet over zijn eerste bekentenis heen.

'U wilt toch niet zeggen,' mompelde ik, 'dat die baard en die witte haren vals zijn?'

'Allemachtig,' riep Sinterklaas, 'is je dat nooit opgevallen?'

Heb je werkelijk altijd gedacht, dat ze echt waren? Ook nu nog, nu je al zo'n grote lummel bent?'

Ik werd verlegen. Ik moest erkennen dat ik, op latere leeftijd, iets in die richting vermoed had. 'Zie je nou wel!' zei Sinterklaas, 'waar praat je dan over?'

Laten we elkaar niet

voor de gek houden. En dat rijden uit Spanje is ook maar mallepraat. Ik ga gewoon met de trein.

Ja, ik zal me dat hele eind op 'n paard gaan zitten. Aan de overkant van 't IJ stap ik in de stijgbeugels en laat me naar de andere kant roeien. Het is allemaal veel eenvoudiger dan 't lijkt.'

Ik begon langzamerhand van hem te houden. Nuchter was hij, zakelijk en reëel. En hij kwam er rond voor uit.

'Dat van die zak,' vervolgde de grijsaard, 'dat zit zo. Ik zeg 't wel, maar ik doe 't niet. Heb je ooit gehoord van 'n kind, dat er werkelijk in ging? En ik zeker met die baal op m'n rug naar Spanje? Ik zal wel wijzer wezen. Man, je haalt de grens niet eens. En dat afdalen door de schoorsteen, daar ben je toch ook wel overheen? Ik zal wel uitkijken met m'n goeie goed. Ik bel gewoon aan de voordeur en ik kom binnen. Is je dat nooit opgevallen? Nee, 't is allemaal heel anders dan ze in Holland denken. Maar één ding moetje goed onthouden. En dat is dit.'

De oude man rees opeens in zijn volle lengte op. Zijn ogen fonkelden. 'Ik besta,' zei hij, 'en ik zal blijven bestaan, zolang Holland bestaat. Die baard mag vals zijn, maar Sinterklaas

is echt. Prent dat goed in je kop. En wie aan 'n kind het tegendeel zegt, die heeft met mij te doen. Ik zal hem dat kind afnemen en hij krijgt 'n kleine scepticus weerom. En nu moet u gaan. Ik heb twee drukke weken voor de boeg.'

Hij gaf mij nog 'n kistje mee en wuifde mij uit een bovenraampje na. 'Lijm!' riep hij nog, 'ijzerdraad is knoeiwerk!'

Ik draaide mij om en boog. 'En denk eraan,' zei hij zachter, 'twee van die ene en drie van die andere. Dan heb je wat.'

Merkwaardige man. Heerlijke kerel.

"De Goede Sint" speciaal voor de Haagse Post getekend door Marie (Rie) Cramer (1887 - 1977) zij was een Nederlands illustrator, boekbandontwerper en schrijfster.

De ware Sinterklaas¹

Godfried Bomans

Nu het 'heerlijk avondje' weer nadert, nu in de binnenstad, daar, waar de winkels zijn, weer die kruidige, peperkoekachtige geur hangt, nu zelfs hier en daar al een schuchtere Sinterklaas boven de grond verschijnt, willen wij eens 'n hartig woordje met u spreken. Zeker, we hebben nog twee weken de tijd. Maar daarin kan veel bedorven worden.

Dit te voorkomen is het oogmerk der nu volgende beschouwing.

Voor wie is het Sinterklaasfeest? Voor de kinderen. Dus niet voor de suikerbakers, de caféhouders, de speelgoedbedrijven, de borstplaatwinkeliers, of vreemder nog, de eigenaars van confectiezaken in dames- en herenondergoed, de paraplu-fabrikanten en de vervaardigers van bretellen en onverslijtbare sokophouders. Zij geloven namelijk niet in Sinterklaas. Zij geloven in de opbrengst van Sinterklaas. Dit soort geloof kan een zekere handenwrijvende verwachting teweegbrengen, bezieling geeft het niet. Bezielt zijn alleen de kinderen. Zij geloven waarlijk. En zij geloven, omdat wij zeggen dat Sinterklaas bestaat. Zij geloven op gezag. Dit gezag nu schept verantwoordelijkheid.

Wanneer wij zeggen, dat Sinterklaas bestaat, zijn wij verplicht dit waar te maken. De prijs, die voor elke leugen betaald moet worden, is het ophouden van de schijn. En nu stemt het tot bezorgdheid, dat met het verstrijken der jaren de inspanning daartoe zichtbaar afneemt. Jan en alleman schiet tegenwoordig maar een tabberd aan, ieder, die niets beters te doen heeft, smijt zich een mijter op het hoofd, grijpt de kromstaf en werpt zich in het straatgewoel.

Officieel mag het verboden zijn, maar in werkelijkheid reppen zich tegen vijf december Sinten door de binnenstad, die, wat bisschoppelijke waardigheid betreft, nog niet aan het misdienaarschap toe zijn. In achterkamers van snoepwinkels, in de spelonken van wafelkramen en poffertjestenten zetelen bisschoppen, die, in aankleding en levenswandel, in houding en gebaren, en vooral in woordkeus en accent van spreken, een aanfluiting zijn van het vigerend Nederlands episcopaat. Het is nuttig, hier eens een krachtig man

dement te laten horen. Als we liegen, laten we het dan goed

doen. Wanneer wij, tegen beter weten in, volhouden dat meneer Jansen, van wie wij persoonlijk overtuigd zijn dat hij eigenlijk niet deugt, een heilig man is, in het bezit van een wit paard en een onbesmette inborst, laten we dan zorgen dat Jansen er tenminste uiterlijk zo uitziet. Dat is toch het minste, wat we doen kunnen. Beter nog is het iemand te nemen die althans een béétje bisschoppelijk leeft, die in elk geval een zeker vermoeden in die richting wekt. En hier zijn we, waar we wezen moeten. Waarom is er, om winkelier te worden, een middenstandsexamen nodig, en waarom mag een ieder, die het maar in zijn hersens krijgt, zonder enig bewijs van bevoegdheid een volle avond de bisschop uithangen? Is het niet vreemd? Om in Nederland een fiets te mogen repareren is langzamerhand de titel van ingenieur vereist en om met pinda's op een plein te staan, wordt een professoraat in oliën en vetten nauwelijks toereikend geacht. Wij zijn zodanig gereguleerd, dat, wie thuis eigenhandig een theekopje lijmt, vooraf de gordijnen sluit, teneinde de vakbond van vrijzinnig-christelijke lijmers niet onnodig te kwetsen. De titel van Sinterklaas echter is nog immer onbeschermd. Wat wij dus vragen, is de instelling van een examencommissie, die deze zaak eens krachtig ter hand neemt. Ieder, die Sinterklaas wil zijn, doorloopt een spoedcursus van tenminste drie maanden en legt na afloop een proeve af. Hij komt binnen, strooit wat pepernoten in het rond, houdt een toespraak en verwijdt zich daarna. Hierna mag hij binnenkomen, om te horen of hij geslaagd is dan wel gezakt. Hij kan ook herexamen krijgen, hetzij over het geheel, hetzij over een onderdeel, b.v. het werpen der noten.

Ik zou hoge geestelijken, tot de rang van Deken, van deze cursus willen vrijstellen. Men mag aannemen, dat zij genoeg praktijk bezitten. Ook oude pastoors dienen te worden gedispenseerd. Voorts al diegenen, die van zich zelf al heilig zijn. Het lijkt mij ongepast iemand te examineren, die op eigen houtje al zover gekomen is. In de commissie zou ik alleen leden op-

¹ Dit artikel verscheen in de bundel *Enige richtlijnen voor bisschoppen*, Amsterdam, 1987.

nemen, die op zijn minst tienmaal Sinterklaas geweest zijn en verder burgemeester d'Ailly², omdat het ongebruikelijk is hem uit een commissie te weren. Wie slaagt, krijgt een diploma M. O. Sinterklaas, met onderwijsbevoegdheid en de daarbij behorende kindertoeslag.

Na een paar jaar hebben wij hier een gezond, solide georganiseerd en hecht doortimmerd Sinterklaasleven, waarop wij tegenover het buitenland trots kunnen zijn.

Ik ga verder: er moet een Bond komen. Ik voel wel: U hebt nu even moeite om mee te komen, maar ik kijk in de toekomst. En wat zie ik dan? Dan zie ik een fiks bakstenen kantoor op de Herengracht, met de Spaanse vlag boven de voordeur en Sinterklazen uit alle delen des lands, die nijver in- en uitlopen. Het zijn de gewestelijke leiders der onderafdelingen, die met hun moeilijkheden bij het Hoofdbestuur komen. Het Hoofdbestuur bestaat uit drie bejaarde Amsterdammers, die sterk naar speculaas ruiken en ook persoonlijk in Sinterklaas geloven. Dit is een eis. Ik zou die voorwaarde aan de lagere districtsleiders niet willen stellen, maar zij moeten wel twijfelen. De districten bestaan weer uit kringen. De voorzitters dáárvan behoeven in het geheel niet te geloven, maar tegen de tijd dat het december wordt moeten zij wél ongerust worden.

Dit wat het bestuursapparaat betreft. Nu de gewone leden. Zij mogen in het dagelijks leven maling aan Sinterklaas hebben, doch dienen zich, als het ogenblik daar is, herderlijk te gedragen. Het gaat niet aan, om op vijf december aan kinderen voor te houden, dat zij hun handen moeten wassen en op tijd naar bed gaan, als men zelf ongeschoren tot middernacht in een tapperij pleegt te verwijlen. Hier dienen de kringleiders streng de hand aan te houden. De aangesloten Sinterklazen vallen in twee categorieën uiteen: de liefhebbers, die het voor de aardigheid doen, en de professionals, die er een boterham in zien. Voor beiden gelden dezelfde voorwaarden. De profs echter storten een deel van hun omzet in de Bondskas. Dit geschiedt in natura en wel gewoonlijk in borstplaat. Het Bestuur echter is te allen tijde gerechtigd inferieure kwaliteit te weigeren. Leden, die hun contributie in marsepein wensen te storten, zijn hierin vrij, doch suikergoed in de vorm van minder oorbare voorstellingen, zoals potjes met iets erin, worden met beslistheid van de hand gewezen. Gaan de leden hier toch

mee door, dan ontvangen zij een berisping en worden vervolgens naar Spanje afgevoerd, waar een filiaal van de Bond gevestigd is. Hier wordt het incident discreet afgewikkeld.

Nu de confessionele kant van de organisatie. In dit opzicht is de Bond uniek te noemen. De leiding ligt natuurlijk in katholieke handen, want Sinterklaas is van oorsprong een Roomse verschijning. Maar de leden zelf mogen Nederlands Hervormd, Christelijk Gereformeerd of Doopsgezind zijn. Zij mogen zelfs in het geheel niets wezen. Hier heerst de doorbraakgedachte. Nu deze gedachte onlangs door het Nederlands episcopaat is tegengehouden, is het toch weer een bisschop, die er zijn schouders onder zet. Alleen de communisten zijn uitgesloten. Het gaat niet aan om iemand, die het recht op persoonlijk eigendom ontkent, presentjes te laten ronddelen. Leden der Partij van de Arbeid kunnen Sinterklaas zijn, doch het doordringen in hogere bestuursposities is hun onthouden.

Wij hopen met deze korte suggesties de weg gewezen te hebben om een der laatste restanten aan particulier initiatief in ons land in meer geregelde banen te leiden.

Intocht Sinterklaas. Illustratie uit Schenkman, Sint-Nicolaas en zijn knecht.

2 Arnold Jan d'Ailly (Franeker, 22 juni 1902 - Amsterdam, 24 november 1967) was burgemeester van de gemeente Amsterdam van 1946 tot 1956.

Heren en Vrouwen van Ameide, Tienhoven en Herlaer

Hans van den Heuvel

Het was niet dan na veelvuldig “zwaluwstaarten” dat ik kort geleden dit artikel heb afgerond over de tientallen mannen en vrouwen, die in de loop der eeuwen in chronologische volgorde Heer dan wel Vrouwe van Ameide, Tienhoven en (of) Herlaer zijn geweest. Het probleem was niet zozeer dat er in dit opzicht te weinig informatiemateriaal voorhanden is. Was dat wel het geval geweest, dan zouden er in verscheidene edities van dit blad geen uitgebreide artikelen zijn verschenen over de niet zelden illustere figuren, die een of meer van deze functies hebben vervuld.

De weerbarstigheid van de materie heeft andere oorzaken, waarvan de voornaamste is dat de politiek-maatschappelijke en financieel-economische betekenis van de “heerlijke rechten” de laatste eeuwen in toenemende mate is verdampt, waardoor het nut, laat staan de noodzaak, om de overdracht van de daaraan gerelateerde functies en bezittingen in notariële akten of anderszins vast te leggen steeds minder werd gevoeld. Niet zozeer aan de tijd gebonden, maar niet te onderschatten andere moeilijkheidsfactoren zijn:

- de grote mate van verwevenheid van een aantal van de betrokken geslachten;
- de ontoegankelijkheid van oude testamentaire en andere bepalingen betreffende de vererving, de overdracht of de verkoping van rechten, functies en bezittingen;
- het jarenlang onverdeeld laten van nalatenschappen, waardoor hiaten in de lijn van (erf)opvolging ontstonden, en
- het uitsterven van geslachten, waaruit Ambachtsheeren of -vrouwen voortkwamen, in mannelijke of in mannelijke en vrouwelijke lijn.

Met deze wetenschap in het achterhoofd heb ik me er toe gezet om uit een brij van gegevens de wezenlijke feiten naar voren te halen. Ik hoop dat het resultaat van mijn graaf- en spitwerk u aanspreekt.

“Het begin van een geschiedverhaal is steeds willekeurig. Men “neemt de draad op” – maar die draad is continu: hij verliest zich aan de ene

kant in het verleden dat aan de beschreven gebeurtenissen voorafgaat, aan de andere kant in de toekomst die op de gebeurtenissen volgt”.

Indachtig dit citaat van onze nationale geschiedschrijver prof. dr. Lou de Jong, met wie ik me overigens in geen enkel opzicht durf te vergelijken, heb ik er voor gekozen om met mijn relaas te beginnen op 30 oktober 1725 – de datum, waarop in Vianen plechtig werd bezegeld dat Graaf Simon Hendrik Adolf van der Lippe Detmold uit Duitsland de Heerlijkheden Vianen en Ameide “met de Ap- en Dependentiën van dien” voor f898.200,00 had verkocht aan de Staten van Holland en West-Friesland.

*Simon Hendrik van der Lippe-Detmold
1649-1697. Muzeum Warmii i Mazur,
Olsztyn, Polen.*

We hebben hier immers te maken met een omslagpunt in de geschiedenis van onze contreien in die zin dat er toen een einde kwam aan een periode van meer dan drie eeuwen, waarin de uit het Kennemerland afkomstige Van Brederodes en hun erfopvolgers de lakens uitdeelden.

De zeggenschap van de Staten was van relatief korte duur: de Ambachtsheerlijkheden Ameide, Tienhoven en Herlaer werden op 17 maart 1729 op een openbare veiling in 's-Gravenhage verkocht aan de Rotterdamse patriciër Arnout van den Bergh (1669-1733) en zijn vrouw Margaretha van Eijk (1674-1734). Met de transactie was een bedrag gemoeid van 40.100 Ponden¹. Van den Bergh was een puissant rijke koopman, die in de Maasstad een lange reeks functies vervulde: schepen (in 1707) en lid van de

¹ Pond = Carolusgulden, genoemd naar Karel V, die deze munt invoerde. De waarde bedroeg ongeveer f. 2,50

Het wapen van Arnout van den Bergh (1669-1733) en zijn vrouw Margaretha van Eijk

Vroedschap (1711-1733) van de stad Rotterdam, lid van de Schutterij, achtereenvolgens in de rang van luitenant (1698-1706), kapitein (1707-1719) en kolonel (1720-1730), Vredemaker (= vredestitel) (in 1704), Weesmeester (1711-1712, 1715-1717 en in 1725 en 1729), Gedeputeerde der dagvaart (in 1712), Commissaris der Wisselbank (1713-1714), Boonheer (= lid van de Vroedschap, die personen mocht voordragen voor het vervullen van bepaalde ambten) (1715-1716, in 1719 en 1726, 1718-1730 en in 1732), Commissaris van de Wijken (1716-1717) en Commissaris van de Leenbank (1718-1724 en 1731-1733).

De echtelieden Van den Bergh-van Eijk, wier huwelijk kinderloos bleef, hadden in hun testament bepaald dat het vruchtgebruik van de Heerlijkheden werd toebedeeld aan Anna van den Bergh, de oudste van de vier zusters van Arnout, die leefde van 1667 tot 1745 en ongehuwd was. Een andere bepaling had betrekking op twee van de drie kinderen van Reinier Leers (1654-1714) en Cornelia Brandt (1664-1738), Johanna en Arnout, die leefden van 1697 tot 1765 en van 1698 tot 1766. Het betrof een nicht en een neef van Arnout van den Bergh, wiens vader, de in 1641 in Delft geboren Isaack van den Bergh, getrouwd was met Helena Leers (1646-1711), een zuster van Reinier. Na het overlijden van Reinier Leers was Arnout van den Bergh voogd over zijn neef en zijn nicht, die in 1714 nog minderjarig waren.

De bewuste bepaling hield in dat de Heerlijkheden na het overlijden van Arnout van den Bergh, zijn vrouw Margaretha en zijn zuster Anna zouden worden gesplitst, waarbij Ameide en Herlaer zouden toe-

vallen aan Arnout Leers en zijn vrouw Christina Uijlenberg (1708-?), terwijl Johanna Leers en haar man, mr. François van der Hoeven (1697-1765), Tienhoven in eigendom zouden krijgen.

In zekere zin hier op vooruitlopend, werd - meer dan tien jaar voordat Anna als laatste van het drietal op 2 juni 1745 overleed - op schrift gesteld dat Arnout Leers "op den last van de lijftocht te laten aan vrouwe Anna van den Bergh met Ameide (werd) beleeft den 4 January des jaars 1735".

Voor zover ik heb kunnen nagaan, heeft Anna van den Bergh zich nooit geafficheerd als "Vrouwe van Ameide, Tienhoven en (of) Herlaer". Ook heb ik niet kunnen vaststellen dat Arnout Leers zich voor haar overlijden ten aanzien van de Ambachtsheerlijkheid Ameide als zodanig heeft gemanifesteerd. Het is dus niet uitgesloten dat er in de periode, die verstreek tussen het overlijden van Margaretha van den Bergh-van Eijk (in 1734) en het heengaan van haar schoonzuster (in 1745) sprake was van een soort "Ambachtsheerlijk interregnum".

In september 1745 brak er een volgende fase aan in de geschiedenis van de Ambachtsheerlijkheden. Het testament van het echtpaar Van den Bergh-van Eijk ging in die maand namelijk in kracht van gewijsde, waardoor Arnout Leers en Christina Uijlenbergh "Heer en Vrouwe van Ameide en Herlaer" en mr. François van der Hoeven en Johanna Leers "Heer en Vrouwe van Tienhoven" werden.

De beide zwagers waren net als hun neef Arnout van den Bergh zeer vermogende Rotterdamse patriciërs, die ter plaatse veel macht en invloed hadden. Zo was Arnout onder andere Directeur van de Levantsche handel, koopman in wollen- en hoedenmakerstoffen, importeur van Spaanse wol, directeur van de Maatschappij van Assurantie, Disconteering en Beleeningen te Rotterdam en aldaar schepen (1737-1738) en kapitein bij de Schutterij (1738-1748).

Het echtpaar Leers-Uijlenbergh had drie kinderen: twee dochters, Cornelia en Jacoba Jacomina, en een Arnout (jr.) geheten zoon, die wat betreft de Ambachtsheerlijkheden Ameide en Herlaer in de voetsporen van zijn vader zou treden.

Mr. François van der Hoeven had ook gewichtige besognes in het Rotterdamse, met name in de juridische en de bancaire sector. Zo was hij advocaat voor het Hof van Holland, kassier van de Wisselbank en directeur van de Maatschappij van Assurantie, Disconteering en Beleeningen, gelijk zijn zwager Arnout

Arnout Leers (1698-1766) potloodschets gemaakt door Dionijs van Nijmegen (1705-1798). Voorstudie voor een portret 18,6 x 15,8 cm. Museum Boijmans Van Beuningen. (MB 1241 recto PK).

Arnout Leers jr (1731-1785) geschilderd door Domenico Dupra.

Leers.

Uit het huwelijk van het echtpaar Van der Hoeven-Leers kwamen vier kinderen voort, te weten Dirk Jan, Reinier, Maria en Cornelis. De oudste zoon was voorbestemd om zijn vader op te volgen als “Heer van Tienhoven”. Dat geschiedde in formele zin eind december 1766, ruim een jaar nadat mr. François van der Hoeven op 3 december 1765 in Rotterdam was overleden. Zijn vrouw stierf acht dagen later.

Dirk Jan van der Hoeven heeft in tegenstelling tot tal van generatiegenoten uit zijn milieu vrijwel geen sporen nagelaten in de geschiedenis. Mede daardoor is niet bekend tot welk jaar hij “Heer van Tienhoven” is geweest. Zoveel is zeker dat de Ambachtsheerlijkheid in het begin van de negentiende eeuw toebehoorde aan de weduwe Ignatia Maria Ram-Bichon, maar met deze mededeling loop ik wel erg ver vooruit op ontwikkelingen, die verderop in dit artikel aan de orde komen.

Arnout Leers jr., die leefde van 1731 tot 1785, was enkele maanden eerder Ambachtsheer (van Ameide en Herlaer) geworden dan zijn neef Dirk Jan van der Hoeven in verband met het overlijden van zijn vader in het eerste kwartaal van 1766. In dat jaar erfde hij ook een groot aantal daarmee ten dele samenhangende rechten en bezittingen, die Herman Beckmann limitatief heeft opgesomd in zijn artikel over Arnout Leers sr., dat werd gepubliceerd in de editie 2009-2 van dit blad. Hiertoe behoorden onder meer de zogeheten “krijtende tienden” – het recht op de afdracht van een tiende gedeelte van pasgeboren vee en pluimvee. Twee jaar eerder was hij in navolging

van zijn vader en zijn grootvader schepen van de stad Rotterdam geworden.

Arnout Leers jr. was gehuwd met de in 1736 in de Viaanse polder Bloemendaal geboren Maria Rebecca Callenburg Baartmans. Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren, van wie er vijf kort na de geboorte overleden. Ook qua welstand had hij – anders dan zijn voorouders – met tegenspoed te kampen, getuige de verkoop van de kostbare schilderijencollectie van zijn vader binnen een jaar na diens dood, andersluidende testamentaire clausules ten spijt.

Het past in deze neergaande trend dat de weduwe Leers-Callenburg Baartmans in september 1781 – ruim een half jaar na het overlijden van haar man – een gedeelte van de inboedel van slot “Herlaer” liet veilen in de herberg “t Fortuin” aan de Fransestraat te Ameide. Ruim een jaar later – om precies te zijn: op 14 oktober 1786 – werd van overheidswege goedgekeurd dat ze de Ambachtsheerlijkheden Ameide en Herlaer met de daarbij behorende rechten en voorrechten en verscheidene behuizingen en stukken grond verkocht aan de Utrechtse jurist dr. mr. Jan Wijnand Ram. De koopsom beliep vijftigduizend gulden.

Ik besteed wat meer aandacht aan Jan Wijnand Ram dan aan de meeste andere Ambachtsheren en –vrouwen, ook al omdat in de in 1953 door brand verwoeste hervormde kerk van Ameide een te zijner nagedachtenis opgericht grafmonument stond. Hij leefde van 1755 tot 1789 en stamde uit een oud Utrechts regentengeslacht, waarvan menigeen, zoals zijn vader mr. Jan Jacob Ram, het tot burgemeester bracht. De latere Ambachtsheer van Ameide en Herlaer werd ook in de Domstad geboren, maar groeide op in Rotterdam, waarheen zijn moeder, Catharina Maria de Ruever, ruim acht jaar na het overlijden van haar man was verhuisd om er in januari 1767 te hertrouwen met Isaac van Alphen, lid van de vroedschap en later ook burgemeester van deze stad.

Jan Wijnand Ram vervulde in Rotterdam vele bestuurlijke functies, zoals commissaris bij het Zee-ambten gerecht, schout van het bacht van Beukelsdijk Oost- en West

Jean Bichon (1716-1801) geschilderd door Dionys van Nijmegen. Historisch Museum Rotterdam.

Blommersdijk en schepen en lid van de vroedschap van de stad Rotterdam. Daarnaast was hij in zijn geboortestad Kanunnik van het Kapittel van St. Maria – een instituut, dat de landerijen en andere bezittingen van het Kapittel

beheerde.

Zijn echtgenote heette Ignatia Maria Bichon (1755-1810). Ze was een dochter uit het tweede huwelijk van Jean Bichon, Heer van Oost IJsselmonde, die in het midden van de achttiende eeuw burgemeester van Rotterdam was en ook nog een grote verscheidenheid van andere (hoge) publieke functies bekleedde.

Uit het huwelijk van Jan Wijnand en Ignatia Maria werden in Rotterdam drie kinderen geboren: Isaac Arend Albert Jan (1781-1789), Bartha Theodora Maria (1785-1825) en Albertina Helena Elisabeth (1788-1864).

De oudste dochter was gehuwd met jhr. mr. Paulus Adriaan Beelaerts van Blokland (1781-1854), Heer

Jhr. mr. Paulus Adriaan Beelaerts van Blokland (1781-1854).

van Oosterwijk (bij Leerdam). De echtgenoot van de jongste dochter was mr. Laurent Théodore Nepveu (1772-1839), die in dit artikel straks nog een belangrijke rol zal spelen. Doordat hij al op 33-jarige leeftijd overleed, heeft dr. mr. Jan Wijnand Ram maar gedurende een korte periode mogen beleven aan zijn verworvenheden. Zijn weduwe erfde de beide Ambachtsheerlijkheden in 1789 en werd aldus "Vrouwe van Ameide en Herlaer". In 1794 hertrouwde ze op huwelijksvoorwaarden – naar met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid mag worden aangenomen – met de zeer kapitaalkrachtige mr. Daniël Gerard van der Burgh (1755-1824), die in zowel de stad als de provincie Utrecht op hoog niveau verscheidene bestuurlijke functies vervulde.

Het overlijden van mevrouw Van der Burgh-Bichon op 19 juli 1810 vormde de opmaat tot de nogal complexe opsplitsing van de zeer omvangrijke nalatenschap van het echtpaar Ram-Bichon, die in daaraan voorafgaande perioden nog aanzienlijk was uitgebreid door de verwerving van onroerend goed door in eerste aanleg het echtpaar Ram-Bichon en in een latere fase de weduwe Ram-Bichon, die zich overigens ook met haar tweede echtgenoot op dit terrein niet onbetuigd liet. Het begon ermee dat Van der Burgh, die begin oktober 1812 hertrouwde met de uit 's-Hertogenbosch afkomstige, tien jaar jongere Sibilla Martini, op 3 januari 1811 – nog geen half jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw – overging tot de

koop van de Ambachtsheerlijkheid Ameide en het aldaar op de Dam gelegen stadhuis, waardoor hij voortaan "Heer van Ameide" aan zijn naam mocht toevoegen, hetgeen hij ook prompt deed.

Mr. Daniël Gerard van den Burgh (1755-1839).

Ruim twee maanden daarna werd in Tienhoven een "Publieke Verkoop" gehouden, bij welke gelegenheid de net aangetreden Ambachtsheer zijn bezittingen in Ameide en omgeving (met uitzondering van de Ambachtsheerlijkheid en het stadhuis) te gelde maakte. Op dezelfde veiling boden de zwagers jhr. mr. Paulus Adriaan Beelaerts van Blokland en mr. Laurent Théodore Nepveu namens de erven Ram-Bichon de Heerlijkheden Tienhoven en Herlaer en onroerend goed te koop aan, waarbij het ging om het resterende deel van de nalatenschap van hun schoonouders.

Ten aanzien van Tienhoven kan de conclusie dus geen andere zijn dan dat deze Heerlijkheid na het

Sibilla Martini (1765-1828).

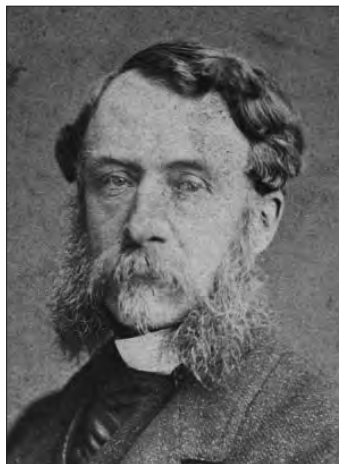
overlijden van Dirk Jan van der Hoeven (of een van diens nakomelingen) op enigerlei wijze vanuit de lijn Van der Hoeven-Ram moet zijn overgegaan naar de lijn Ram-Bichon.

Hoe het ook zij, mr. Laurent Théodore Nepveu kocht op de veiling te Tienhoven Herlaer en noemde zich sindsdien “Heer van Herlaer”, wat later in officiële documenten (en ook in het “Nederland’s Patriciaat”) werd overgenomen. Voorts moet waar het om Tienhoven gaat, worden aangenomen dat deze Ambachtsheerlijkheid niet aan derden werd verkocht, maar op enig tijdstip aan Albertina Helena Elisabeth Nepveu-Ram moet zijn toegefallen, want zij noemde zich in de jaren twintig van de negentiende eeuw in navolging van haar moeder al “Vrouwe van Tienhoven”.

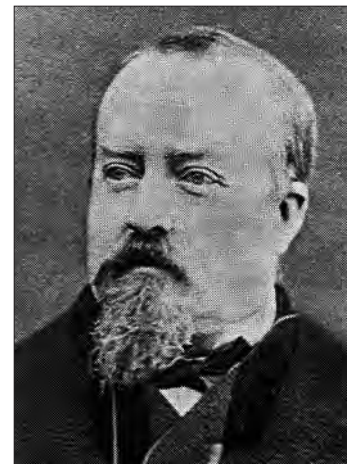
De dood van mr. Daniël Gerard van der Burgh op 18 maart 1824 leidde andermaal tot een herschikking van functies, (voor)rechten en bezittingen. Betrokene had in zijn testament zijn stiefdochters, de dames Beelaerts van Blokland-Ram en Nepveu-Ram, namelijk tot zijn erfgenamen benoemd, maar tevens bedongen dat zijn tweede echtgenote, mevrouw Sibilla van der Burgh-Martini, een “levenslange lijftocht” zou genieten. De “verdeling en toescheiding” van het testament vond plaats te Utrecht op 10 augustus 1829, toen de oudste van de twee zusters al geruime tijd overleden was, waardoor de Ambachtsheerlijkheid Ameide aan de jongste zuster kwam. Op de keper beschouwd, was de situatie aan het eind van de jaren twintig van de negentiende eeuw dus zo dat Albertina Helena Elisabeth Nepveu-Ram “Vrouwe van Ameide” en “Vrouwe van Tienhoven” en haar echtgenoot, mr. Laurent Théodore Nepveu, “Heer van Herlaer” was. Dit laat onverlet dat mr. Nepveu in officiële correspondentie veelal “Heer van Ameide en Tienhoven” aan zijn naam toevoegde.

Het echtpaar Nepveu-Ram kreeg vijf kinderen, van wie er maar twee de volwassenheid bereikten, mr. Laurent Jean (1807-1876) en mr. Jean Ignatius Daniel (1810-1887). De oudste zoon, die de naam “Nepveu tot Ameyde” ging voeren, wat door zijn nakomelingen werd overgenomen, erfde Herlaer bij het overlijden van zijn vader in 1839. Toen zijn moeder overleed, een kwarteeuw later, werd hij “Heer van Ameide”. Anders dan soms wordt verondersteld, is hij nimmer “Heer van Tienhoven” geweest. De Ambachtsheerlijkheid Tienhoven werd namelijk op 8 juli 1865 in “t Fortuin” uit de nalatenschap van de weduwe Albertina Helena Elisabeth Nepveu-Ram verkocht aan mr. Willem Nierstrasz.

Mr. Laurent Théodore Nepveu tot Ameyde was president van de Arrondissementsrechtbank te Groningen en echtgenoot van Louise Elisabeth Baronesse van Heerdt tot Eversberg (1824-1859). Het echtpaar had vier kinderen: Albert Laurent Théodore Aubin (1854-1928), Wilhelmine Henriëtte (1856-1912), Marie Elise (1857-1942) en Johanna Ignatia Jacoba (1858-?). Geen van de kinderen zou “Heer dan wel Vrouwe van Ameide en (of) Herlaer” worden, want er werd besloten de desbetreffende bezittingen te vreemden, toen ze nog minderjarig waren. Het besluit kreeg zijn beslag op een op 18 april 1876 gehouden openbare verkoping, waarbij “t Fortuin” wederom een passende ambiance vormde.

Mr. Jean Laurent Baron Nepveu (1819-1903).

H.H.A.W. Baron van Heerdt tot Eversberg (1829-1893).

Mr. Jean Laurent Baron Nepveu (1819-1903) en Johannes Herbert August Willem Baron van Heerdt tot Eversberg waren bij die gelegenheid aanwezig in hun hoedanigheid van voogd respectievelijk toezien voogd over de vier minderjarige weeskinderen. De eerste was een neef van hun vader, Kamerheer in buitengewonde dienst van Koningin Anna Paulowna, de gemalin van Koning Willem II, en “Commandeur van de orden: van den Eikenkroon, van sint Stanislas en van sint Anna”. De tweede was referendaris bij het ministerie van Koloniën en “Ridder der Orden van den Nederlandsche Leeuw en van het Legioen van Eer van Frankrijk”. Met de verkoop was een bedrag gemoeid van f. 17.300,-.

Abraham van Stolk Corneliszoon (1814-1896).

De Rotterdamse patriciër Abraham van Stolk Corneliszoon (1814-1896) werd de nieuwe Ambachtsheer van Ameide. Hij was evenals zijn vader firmant van de Houthandel A. van Stolk en Zoonen, waarvoor zijn betovergrootvader David van Stolk op 27 september 1727 in de Maasstad de basis had gelegd. De kleurrijke Rotterdammer vervulde daarnaast een aantal nevenfuncties, zoals “Majoor-Commandant van de Koninklijke Scherpschutters van Rotterdam, Kapitein der Schutterij en Bestuurder der Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen”. Hij was voorts een groot verzamelaar van historische prenten – een collectie, die omstreeks 1900 zou uitgroeien tot de befaamde “Atlas van Stolk”.

Abraham van Stolk bezat al uitgestrekte landerijen in Bleiswijk, 's-Gravenhage, Hillegersberg, Rotterdam en Overschie, voordat hij zijn bezittingen in Ameide verwierf. In het “Algemeen Nederlandsch Familieblad” (ANF) komt zijn naam voor met de toevoeging “Heer van Ameide, Ovezande en 's-Heerenberg, Officier der Orde van de Eikenkroon en verschillende orden”.

De grootgrondbezitter en ondernemer stond aan het begin van een lange reeks leden van het geslacht Van Stolk, die Ambachtsheer van Ameide waren. Het ging in chronologische volgorde na hem om:

- Jacobus van Stolk, oudste zoon van zijn voorganger, in functie van 1896 tot 1920;
- Abraham van Stolk, enig kind van zijn voorganger, in functie van 1920 tot 1929;
- Jacobus van Stolk, oudste zoon van zijn voorganger, in functie van 1930 tot 1964;
- Louis van Stolk, jongere broer van zijn voorganger, in functie van 1964 tot 1986;
- Dr. Abraham van Stolk, zoon van zijn voorganger, in functie van 1986 tot 1996, en
- Adriaan Pieter (Ad) van Stolk, neef van zijn voorganger, in functie van 1997 tot 2006.

Tot 1984 – het jaar, waarin de familie Van Stolk zich terugtrok uit de houthandel – bekleedden de opeenvolgende Ambachtsheren leidinggevende functies in de “Abraham van Stolk en Zoonen, Koninklijke Houthandel N.V.”. Dat gold niet voor de laatstgenoemde Ambachtsheer, die niet in de hout-, maar in de graanhandel actief was. Zo was hij bestuurslid van het Comité van Graanhandelaren in Rotterdam en gedelegeerd Commissaris van de Koninklijke Van Stolk Graanhandel B.V.. Daarnaast vervulde hij in Europees verband en in België, waar hij de laatste periode van zijn leven woonde, en Nederland nog meer functies. Adriaan Pieter van Stolk, die was afgestudeerd aan het prestigieuze Massachusetts Institute of Technology in Cambridge (U.S.A.), was Officier in de Orde van Oranje-Nassau en begiftigd met verscheidene andere onderscheidingen. Hij overleed op 30 oktober 2010 in zijn woonplaats Kalmthout (in de

omgeving van Antwerpen).

Zijn jongste zoon, de in 1973 in Rotterdam geboren en in Hatfield Peverel in het Engelse graafschap Essex wonende dr. Christiaan Cornelis (Chris) van Stolk, is sinds 23 september 2006 Ambachtsheer van Ameide. Hij heeft in de Verenigde Staten en in het Verenigd Koninkrijk een brede universitaire opleiding genoten op economisch, politiek, internationaal en historisch gebied. De doctor in de politieke wetenschappen heeft twee hoofdfuncties: beleidsadviseur op het terrein van sociale zekerheid, belastingen en algemene overheidsprogramma's bij RAND Corporation, het grootste onafhankelijke onderzoeksinstituut ter wereld, en adviseur bij Orby's BV, een investeringsmaatschappij in Holten (Overijssel). Hij is gehuwd met de in 1970 in Londen geboren Mary Kathleen Gemma McStay, die als medisch specialist is verbonden aan het Southend University Hospital in het Verenigd Koninkrijk. Het echtpaar heeft twee dochters. Chris van Stolk is sinds april 2008 Beschermheer van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven.

Ik keer nu terug naar de gebeurtenissen, die zich op 18 april 1876 in “t Fortuin” voltrokken. Daar kwam op die dag immers niet alleen de Ambachtsheerlijkheid Ameide, maar ook Herlaer onder de hamer, ongeacht de vraag of dit samenstel van bezittingen ooit een zelfstandige Ambachtsheerlijkheid heeft gevormd, waarover de meningen wel eeuwig zullen blijven verschillen. De verkoop bracht overigens een bedrag van f. 39.600,- op, wat aanzienlijk meer was dan de f. 17.300,-, die Abraham van Stolk Corneliszoon voor zijn Ambachtsheerlijkheid betaalde. Het bedrag werd voldaan door Warnardus Cornelis Mathildus Begram (1823-1890) uit Gorinchem, die aldus de volgende eigenaar van Herlaer werd. Hij was een kleinzoon van de in de editie 2009-1 van dit blad besproken Warnardus Verhagen (1754-1832), die onder andere burgemeester en secretaris van Ameide en secretaris en schout van Tienhoven was. Van hem erfde hij de titel “Heer van Jaarsveld”.

De geboren en getogen Gorinchemmer, die ongehuwd bleef, bezat landerijen in niet minder dan dertien gemeenten: Gorinchem, Nieuwland, Leerbroek, Kedichem, Meerkerk, Ameide, Tienhoven, Hagestein, Lexmond, Vianen, Arkel, 's-Gravenhage en Groot-Ammers. Hij vervulde verscheidene publieke functies, als daar zijn wethouder van Gorinchem (1852-1859), lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland (1851-1859 en 1879-1890) en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (1859-1879). Ook speelde hij een belangrijke rol in het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe, eerst als hoogheemraad en later als dijkgraaf. Toen Begram vijftien jaar Kamerlid was, werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Na zijn dood werd zijn (enige) zuster Johanna (1829-1901) “Vrouwe van Jaarsveld”. Ze was de echtgenote van Johannes Christoffel van Eeten (1820-1895). Het echtpaar had vijf kinderen, van wie de oudste zoon, Philippus Lodewijk (1853-1916), na het verscheiden van zijn moeder niet alleen “Heer van Jaarsveld” werd, maar ook Herlaer erfde. Bij Koninklijk Besluit

*Burgemeester
Henry van Eeten
(Burgemeester
van Ameide en
Tienhoven 1900 -
1924).*

van 8 september 1903, nr. 56, werd het hem vergund zijn naam te wijzigen in “Begram van Eeten” in verband met het uitsterven van het geslacht Begram. Zijn jongste broer Hendrik (Henry) (1865-1924) was tot aan zijn dood burgemeester van Ameide en Tienhoven.

Philippus Lodewijk Begram van Eeten was gehuwd met de in 1859 geboren Charlotte Jacobina Everdina de Man. Het echtpaar had een dochter, de in 1889 geboren Johanna Cordula. Ze trad op 26 juli 1916 te Ameide in het huwelijk met de in 1885 geboren mr. Joannes Adriaan van der Lee.

Het echtpaar, dat in het midden van de vorige eeuw jarenlang het slot “Herlaer” bewoonde, had drie kinderen: mr. Philippus Lodewijk, Adrianus (Arie) (1926-1997) en Cordula (1928-1975).

Nadat zijn ouders naar Leersum waren vertrokken, bleef de ongehuwde Arie van der Lee nog vele jaren op het slot wonen. Na zijn overlijden viel Herlaer toe aan zijn nicht Johanna Maria Cordula (Jeannette) van der Lee, een dochter van zijn broer Philippe Lo-

dewijk en Anna Geertruida Tiele. Ze was gehuwd met drs. Franciscus (Frans) Michaël Antonius Maria de Ridder (1952-2010). Sinds medio 2008 behoort Herlaer toe aan de heer A.W.R. (Aart) Diepenhorst. Voor zover ik heb kunnen traceren, heeft in de lijn Begram – Van Eeten – Begram van Eeten – Van der Lee nooit iemand “Heer of Vrouwe van Tienhoven” aan zijn of haar naam toegevoegd.

Ik kom nu toe aan de afronding van de beschrijving van de geschiedenis van de Ambachtsheerlijkheid Tienhoven en ga daarom terug naar 8 juli 1865 – de dag, waarop de eerder genoemde mr. Willem Nierstrasz daar op een openbare bijeenkomst in “t Fortuin”, waarbij hij overigens niet in persoon aanwezig was, eigenaar van werd. Ditmaal ging het bij de verkoping om een bedrag van f. 7.980,-.

De nieuwe Ambachtsheer wordt met name genoemd in twee standaardwerken: “De Hoogstaangeslagenen in ’s Rijks directe belastingen 1848-1917. De verkiesbaren voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal” van dr. mr. V.A.M. van der Burg en C.E.G. ten Houte de Lange, M.A., en het “Nederland’s Patriciaat”. In het eerste geval wordt gewag van zijn bezit aan onroerend goed in ’s-Gravenhage, Everdingen, Hagestein en Boskoop en de hem opgelegde belastingaanslag ten bedrage van f. 1.264,68 in het jaar 1880.

In het tweede geval gaat het om de volgende tekst:

“Mr. Willem Nierstrasz, heer van Tienhoven², geboren te Gorinchem op 6 februari 1826, burgemeester van Loenen en Loenersloot, daarna inspecteur van ’s Rijkspolitie en referendaris bij Justitie, overleden te Algiers op 29 maart 1892, trouwde te ’s-Gravenhage op 18 juni 1858 met Petronella Antonia Donker Curtius, geboren te Amsterdam op 4 november 1839 en overleden te ’s-Gravenhage op 21 februari 1920, dochter van Boudewijn Donker Curtius en Catharina Maria Adriana Doude van Troostwijk

Mr. Willem Nierstrasz van Tienhoven en Petronella Antonia Donker Curtius, die sinds 1883 “gescheiden

2

Hij noemde en schreef zich, evenals zijne kinderen, Nierstrasz van Tienhoven.

Mr. Joannes Adriaan van der Lee.

van tafel en bed” leefden, hadden acht kinderen, vijf zoons en drie dochters. Hoewel allen de naam “Nierstrasz van Tienhoven” voerden, heeft geen van hen voor zover bekend daar ooit “Heer of Vrouwe van Tienhoven” aan toegevoegd, zodat mag worden aangenomen dat de weduwe Nierstrasz-Donker Curtius sinds 1892 als “Vrouwe van Tienhoven” door het leven ging.

In dit beeld past ook “den Schenking van den Ambachtsheerlijkheid Tienhoven onder de gemeente Tienhoven, bij Ameide, door de erven van Mevrouw de Weduwe Mr. W. Nierstrasz, geboren P.A. Donker Curtius, aan den Heer Mr. H.J. Doude van Troostwijk te Nieuwersluis”, waarvan wordt gerept in een op 28 april 1923 gedateerde notariële akte van kandidaat-notaris J.H.J. Vink te 's-Gravenhage.

Mr. Hendrik Jacob Doude van Troostwijk was een achterneef van “Mevrouw de Weduwe Mr. W. Nierstrasz, geboren

Mr. Willem Isaac Doude van Troostwijk (1838-1911).

P.A. Donker Curtius”. Hij leefde van 1862 tot 1925 en was in 1909 de opvolger van zijn vader, mr. Willem Isaac Doude van Troostwijk (1838-1911), als burgemeester van Loenersloot en Ruwiel, welk ambt hij vervulde tot 1916. Hij trad ook in de voetsporen van zijn vader als lid van de Provinciale Staten van Utrecht (1908-1923), hoog-

heemraad van Zeeburg en Diemerdijk (1913-1921) en Dijkgraaf van Amstelland (1918-1925). In de zoëven genoemde akte van kandidaat-notaris Vink wordt ook vermeld dat “voor hem compareerde Den Heer Meester H.J. Doude van Troostwijk, wonende op den huize “Over-Holland” te Nieuwersluis”. Menigeen in Ameide en Tienhoven zal de naam “Over-Holland” bekend in de oren klinken. Het gaat immers om de buitenplaats aan de Utrechtse Vecht, waar de legendarische vroegere plaatselijke huisarts Nico Jesse (1911-1976) in 1955 zijn intrek nam om zich geheel aan de fotografie te wijden. Hendrik Jacob Doude van Troostwijk was gehuwd met jonkvrouwe Jacoba Henriëtte Marianne Agatha Clifford (1868-1927). Het echtpaar had zes kinderen, vijf zoons en één dochter. De op één na oudste zoon, de in 1894 op “Over-Holland” geboren en in 1965 in Utrecht overleden mr. Willem Isaac, werd in 1925 na het overlijden van zijn vader “Heer van Tienhoven”. Ook werd hij in navolging van zowel zijn vader als zijn grootvader burgemeester van Loenen, Loener-

☞ Menigeen in Ameide en Tienhoven zal de naam “Over-Holland” bekend in de oren klinken. Het gaat immers om de buitenplaats aan de Utrechtse Vecht, waar de legendarische vroegere plaatselijke huisarts Nico Jesse (1911-1976) in 1955 zijn intrek nam om zich geheel aan de fotografie te wijden.

sloot en Ruwiel (1934-1959) en secretaris-penningmeester van het Hoogheemraadschap Zeeburg en Diemerdijk (1946-1965).

De tweede Ambachtsheer uit het geslacht Doude van Troostwijk was gehuwd met Albertine Mary Vinke (1911-2003). Uit dit huwelijk werden vijf kinderen geboren: vier dochters en één zoon, die levenloos ter wereld kwam.

Toen mr. Willem Isaac Doude van Troostwijk op 12 juni 1965 te Utrecht overleed, hield deze tak van het geslacht Doude van Troostwijk in mannelijke lijn op te bestaan. Het “Nederland’s Patriciaat” biedt geen enkel aanknopingspunt waar het gaat om de overdracht van de Ambachtsheerlijkheid Tienhoven aan een van zijn verwanten (dat wil zeggen: zijn vrouw, een van zijn dochters, een van zijn broers, zijn zuster of een van hun mannelijke of vrouwelijke nakomelingen). Hetzelfde geldt voor andere geraadpleegde bronnen. Er mag dus gevoeglijk worden aangenomen dat hij de laatste telg van het geslacht Doude van Troostwijk was, die “Heer dan wel Vrouwe van Tienhoven” is geweest. Het ligt dus in de rede om het artikel af te sluiten, wat ik hierbij ook doe.

Historische plaatjes met een praatje...

Met de hand opgeschepte sneeuw in de Fransestraat en bij de winkel van Van Toor.

De winter van vorig jaar (2010/2011) bracht ons veel sneeuw. Op het nieuws vertelden ze dat de laatste sneeuwwinter dertig jaar geleden was.

Met die gedachte ben ik op zoek gegaan naar oude sneeuwfoto's uit Ameide tussen mijn verzameling ansichtkaarten, maar er zit niet één sneeuwfoto bij. Hieruit blijkt dat fotograferen vroeger in de zomer gebeurde, ook al zijn er wel enkele ansichtkaarten met ijsgang in de Lek bekend.

De sneeuwfoto's bij dit praatje zijn beschikbaar gesteld door Kees van Toor. De kiekjes zijn gemaakt begin jaren 40 van de vorige eeuw.

Soms met een enkele schep zand uitgestrooid door de gemeentewerker, moest men wachten tot de zon ging schijnen om de sneeuw te laten verdwijnen. Zoals is te zien bij de lachende kinderen op de slee en bij de meisjes op het schoolplein (School met de Bijbel) was er duidelijk sneeuwpret.

Veel bekijks was er als de arreslee van Goof Spek door Ameide ging. Zoon Ries Spek vertelde dat er veel voorbereidend werk was. De arreslee werd uit de stoffige schuur gehaald en schoongemaakt. Het speciale bellentuig werd gepoetst, de paarden werden op scherp gezet (hoefijzers met punten eronder) en mooi gemaakt, met pluimen op het hoofd en de rug.

Warme kleding, bontkragen en handmoffen werden uit de zolderkast gehaald voor de dames. Samen met Aart de Jong uit Meerkerksbroek werd er een tocht gemaakt langs de omliggende dorpen met een stop bij het Brughuis in Meerkerk. Voor zover bekend was de arreslee van de familie Spek de enige in Ameide/Tienhoven. Het was dus best een zeldzaam gebeuren, maar de tractor en strooiwagen met zout betekende het einde van de arreslee.

Tot schrijfs,
Krijn van der Ham

De Sint Nicolaaskerk in Tienhoven

De Sint Nicolaaskerk is hoogstwaarschijnlijk de oudste kerk in Zuid Holland. De toren is romaans en de aanwezigheid van pastophorieën (annexen) in het schip duidt er op dat dit gedeelte preromaans (merovingisch) is.